

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE AZINLIK TARTIŞMALARI

Yusuf Cihat ZORBACI*- Sadık SARISAMAN**

Öz

İkinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa'da ırkçılık yükselişe geçmiş bu görüşün yol açtığı ayrıştırma dünya siyasetinde büyük etkiler yaratmıştır. Bu sebeple Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Türk siyasetine etkilerini tespit etmek ihtiyacı doğmuştur. Türk siyaseti halkın iradesinin tecelli ettiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde şekillendiğinden meclisteki tartışmalar önem arz etmektedir. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaşanan azınlık tartışmaları araştırma konusu olarak seçilmiştir. Bu konuyu ele alan müstakil bir araştırmanın mevcut olmaması konuyu özgün kılmaktadır. Makalenin amacı İkinci Dünya Savaşı sırasında dünyada yükselen ırkçı anlayışların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde nasıl yankı bulduğunu belirlemektir. Bu anlamda milletvekillerinin azınlıklarla ilgili tartışmalarını ortaya koymak ve objektif bir şekilde değerlendirmektir. Konu, İkinci Dünya Savaşı dönemiyle sınırlıdır. Ancak, öncesiyle bağ kurabilmek için zaman zaman Atatürk dönemine de vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi meclis zabıtları arşivinden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra cumhurbaşkanlığı arşivinden, dönemin gazetelerinden, düsturlardan ve ilgili diğer kaynaklardan yararlanılmıştır. Makalede tarih ilminin metodolojisi kullanılmıştır. Kaynaklar toplanmış, kaynaklardaki bilgiler tahlil, terkip, sentez vb. yöntemler uygulanmak suretiyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Irkçılık, İkinci Dünya Savaşı, Meclis, Türklük.

Abstract

Minority Debates in The Grand National Assembly of Turkey During The Second World War

During the Second World War, racism was on the rise in Europe and the segregation caused by this view had a great impact on world politics. For this reason, it is necessary to determine the effects of the developments in Europe on Turkish politics. Since Turkish politics is shaped in the

* Dr., İstanbul. E-posta: yczorbaci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2017-131X.

** Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Afyonkarahisar.

E-posta: ssadik@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7317-195X.

(Makale Gönderim Tarihi: 19.08.2024 - Makale Kabul Tarihi: 22.12.2024)

Grand National Assembly of Turkey, where the will of the people is manifested, the debates in the parliament are of great importance. For this reason, the minority debates in the Grand National Assembly of Turkey during the Second World War were chosen as the subject of the research. The fact that there is no independent research on this subject makes the subject unique. The aim of the article is to determine how the racist understandings rising in the world during the Second World War resonated in the Grand National Assembly of Turkey. In this sense, it is to reveal the discussions of the deputies on minorities and to evaluate them objectively. The subject is limited to the Second World War period. However, the Atatürk period is also emphasised from time to time in order to establish a connection with the period before. In this study, the archive of the parliamentary minutes of the Grand National Assembly of Turkey was mainly utilised. In addition, the presidential archive, newspapers of the period, directives and other relevant sources were utilised. The methodology of the science of history was used in the article. Sources were collected and the information in the sources was evaluated by applying methods such as analysis, composition, synthesis, etc.

Key Words: *Minority, Racism, Second World War, Parliament, Turkishness.*

GİRİŞ

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Avrupa’da Versay Antlaşmasının sağladığı mevcut durumu korumayı isteyen İngiltere ile Fransa’nın öncülüğünde statükocu devletler ile revizyonist Almanya ve İtalya’nın liderlik ettiği devletler grubu arasında siyasal, ideolojik mücadeleler yaşanmıştır. Revizyonist devletlerden İtalya yeni bir rejim olan Faşizm ile emperyalist bir dış politika takip etmeye başlamıştır. 1933 yılında Almanya’da iktidara gelen Nasyonal-Sosyalist hareket de benzer şekilde dış politikada saldırgan ve yayılcı amaçlar doğrultusunda hareket etme niyetini ortaya koymuştur¹. Bununla birlikte Naziler iktidara geldikten sonra birçok ırkçı yasayı uygulamaya başlamışlardır. Örneğin 1933’de kabul edilen devlet memurluğu mesleğinin ihyasına dair yasayla birlikte Aryan ırkından olmayan memurların emekli edilmesi kararlaştırılmıştır. 1935 yılında Nürnberg kanunuyla ise Yahudilerin Alman ırkından olanlarla evlenmesi ve evlilik dışı ilişki kurması yasaklanmıştır. Nazi Hükümeti bu minvalde birçok uygulamayı hayata geçirerek keskin bir ırk ayrımı politikası uygulamıştır². Nazilerin müttefiki olan faşist İtalya’da Mussolini ise 1926 yılında sosyalist, liberal ve komünist milletvekillerinin vekilliğine son vermiş ve ardından baskıcı bir rejimi ülkede hâkim kılmıştır³.

Avrupa’da ırkçılığın yükseldiği bu dönemde Türkiye’de azınlıkların durumunun nasıl olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında mecliste azınlık tartışmalarına geçmeden evvel Atatürk döneminde azınlıkların hukuki statüleri, ekonomi ve eğitim alanlarındaki durumlarından bahsetmek gereklidir. Hukuki statüye dair öncelikle Lozan Barış Antlaşmasından söz edilebilir. Bu antlaşmanın otuz dokuzuncu maddesinde din veya ırk ayrımı yapılmaksızın yurttaşların kanun önünde eşit tutulacağı garantisi verilmiştir⁴. Kırk ikinci maddeyle ise azınlıklara kendi aile

¹ Koçak 2012, s.233.

² Asker 2012, ss.82-83.

³ Guichonnet 1998, ss.56-57.

⁴ TBMMZC, D:2, C:1, İ:1, İN:7, T:21.08.1923, ss.119.

hukukunu uygulama imkânı tanınmıştır. Türkiye bu maddeyi kendi açısından sorunlu görmüş ve azınlıkların bu haktan faydalanmamalarını istemiştir. Medeni Kanun çalışmaları sırasında Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleri Lozan'da verilen bu imkândan vazgeçtiklerini açıklamışlardır⁵.

1924 Anayasasının seksen sekizinci maddesiyle ise millet tanımı yapılmış, Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk denileceği belirtilmiştir⁶. Böylece azınlıklar hukuki açıdan eşit statüye sahip olmuştur. Söz konusu madde kabul edilmeden evvel içeriğine ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi, azınlıkları doğrudan Türk olarak kabul etmenin yanlış olacağını, birinin Türk olması için Türk okulundan mezun olması, Türkçe bilmesi ve ayrıştırıcı faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini söylemiştir⁷. Mecliste bulunan birçok milletvekili, Hamdullah Suphi Bey'in fikirlerine iştirak etmiştir. Anayasa Encümeni Mazbata Kâtibi Çanakkale Milletvekili Celal Nuri Bey ise bir tabiiyet tespiti yapıldığını bu sebeple herkesin Türk kabul edilmesinin makul olacağı konusunda milletvekillerini ikna etmeye çalışmıştır⁸.

Hamdullah Suphi Bey, kişilere Türk unvanını vermenin kendileri için bir amaç olabileceğini beyan etmiştir. Diğer yandan hükümetin hali hazırda ekonomide azınlıkların hakimiyetini azaltmaya çalıştığını ve onları işten çıkarmak için çaba gösterdiğini hatırlatmıştır. Doğrudan herkesin Türk olarak kabul edildiği takdirde bu hususta hükümetin zorlanacağını söylemiştir⁹. Bu doğrultuda verdiği takdirde "vatandaşlık itibarıyla" ifadesinin eklenmesini talep etmiştir. Nihayetinde Hamdullah Suphi Bey'in sunduğu tahrir kabul edilmiştir¹⁰. Görüldüğü üzere millet tanımı hususunda gerçekleşen tartışmalarda milletvekilleri azınlıkları hukuki açıdan Türk kabul ederken diğer yandan onların Türk olması için Türkçe bilmesi, Türk okulundan mezun olması, ayrıştırıcı faaliyetlere girişmemesi konusunda mutabık kalmıştır.

Atatürk döneminde vatandaşlık bağıni kuvvetlendirmek için Hükümet ve milletvekilleri Türkçe'nin yaygınlaşmasını önemli bir kriter olarak görmüştür. Bu doğrultuda "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyaları düzenlenmiştir¹¹. Bunun yanı sıra Bursa ve Tekirdağ Belediyeleri başka dilde konuşanların beş lira para cezasına çarptırılmasına karar vermiştir. Lüleburgaz Belediyesi ise bu ceza miktarını yirmi lira olarak belirlemiştir¹². Yabancı ve azınlık okullarında ise sıkı bir denetim uygulanmıştır. 1925 yılında yayımlanan tamimde yabancı ve azınlık okullarında derslerde ve ders dışında, Türklük ve Türk devleti aleyhine söylemlerde bulunmak yasaklanmıştır. Ders kitaplarında Türk tarihi ve coğrafyasıyla ilgili yanlış bilgilerin yer almaması gerektiğine

⁵ Güllü 2018, s.276.

⁶ Düstur V 1931, s.1030.

⁷ TBMMZC, D:2, C:8, İ:2, İN:42, T:20.04.1924, s.909-910.

⁸ TBMMZC, D:2, C:8, İ:2, İN:42, T:20.04.1924, s.910.

⁹ TBMMZC, D:2, C:8, İ:2, İN:42, T:20.04.1924, s.909-910.

¹⁰ TBMMZC, D:2, C:8, İ:2, İN:42, T:20.04.1924, s.911.

¹¹ *Son Posta*, 16 Haziran 1934, s.1.

¹² *Haber*, 3 Haziran 1937, s.4.

dikkat çekilmiştir¹³. 1926 yılında yayımlanan tamimde bu okullarda çalışacak Türk öğretmenlerin bakanlıkça tayin edilecekleri ve öz Türk olmalarının sağlanacağından bahsedilmiştir¹⁴. 1931'de yayımlanan kanunla birlikte Türk vatandaşı çocukların yalnızca Türk ilkokullarına gidebilmesi kararı alınmıştır¹⁵. Azınlık okullarında Türkçe, Tarih, Yurt Bilgisi ve Coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe talep edilmiştir¹⁶. 1937'de azınlık okullarına Türk müdür yardımcısı atanması kararlaştırılmıştır¹⁷. Otuzlu yıllarda azınlık ve yabancı okullarında denetim artmıştır. 1935 yılında gerçekleştirilen teftişlerde müfettişler öğrencilerle de görüşmüş ve onların okuma seviyelerini ölçmüştür¹⁸. Cumhuriyet Gazetesinde 1937 yılında yapılan haberde denetlemeler sırasında müfettişlerin yabancı ve azınlık okullarında verilen eğitimin yeterli düzeyde olmadığını tespit ettikleri açıklanmıştır. Bu durumu düzeltmek için çeşitli kararlar alınacağı belirtilmiştir¹⁹. Yapılan denetimler neticesinde özellikle azınlık okullarında Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinin verimli olmadığını anlaşılması üzerine bir sonraki yıldan itibaren Türkçe, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Tarih derslerinin saatinin artırılmasına karar verilmiştir²⁰. Bunun dışında eğitim bakanlarının yayımlanan genelgelerinde de ulusçuluğa ve ulus bilincine birçok kez vurgu yapılmıştır. Örneğin Vasıf Çınar'ın 1924'te yayımlanan genelgesinde öğrencilere milli bir eğitim vermek hedef olarak gösterilmiştir. Eğitimin milli esaslara ve batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması hususuna vurgu yapılmıştır²¹. 3 Mayıs 1927'de Mustafa Necati tarafından yayımlanan genelgede cumhuriyetçilik ve ulusçuluk ilkeleri doğrultusunda öğrencilerin eğitileceği belirtilmiştir²². Bununla birlikte eğitim faaliyetlerinde Türklüğün benimsenmesi gayesi ana unsur olarak yer almıştır. Esat Sagay'ın 1931 yılında yayımladığı genelgesinde her dersin gayesi Türk Milleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı yurttaşlar yetiştirmek şeklinde açıklanmıştır²³.

Ekonomi alanında yabancıların ve azınlıkların hakimiyetinin kırılması için de çaba sarf edilmiştir. İşgücünün Türklerin hakimiyetinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ağırlıklı olarak Türk olmak ifadesi memur ve hizmetli alımlarının koşullarında yer almıştır. Örneğin; Telgraf ve Telefon şirketlerinin ve Fenerler İdaresinin memur ve hizmetlilerinin Türk olmaları gerekliliği yeni çıkarılan kanunlarda özellikle belirtilmiştir²⁴. Memur olabilmek için öne sürülen koşullarda yine Türk olmak ifadesi kullanılmıştır²⁵. Eczacı olabilmek için de Türk olmak şartı getirilmiştir²⁶.

¹³ Vahapoğlu 1997, ss.219-220.

¹⁴ *Vakit*, 9 Şubat 1926, s.1.

¹⁵ Düstur XII 1931, s.236.

¹⁶ *Hakimiyeti Milliye*, 2 Mart 1932, s.1.

¹⁷ *Tan*, 22 Şubat 1937, s.2.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1935, s.2.

¹⁹ *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1937, s.2.

²⁰ *Akşam*, 13 Mayıs 1937, s.3.

²¹ Can 2013, s.141.

²² Binbaşıoğlu 1995, s.179.

²³ Akyüz 2011, s.332.

²⁴ Düstur V 1931, s.601; Düstur VI 1934, s.132.

²⁵ Düstur VII 1944, ss.667-668.

Hükümet, Estren Kumpanyası ve Ford Şirketleriyle yaptığı anlaşmalarda bu şirketlerde çalışacak memur ve hizmetlilerin Türk olması kaydını ekletmiştir²⁷.

Basında yer alan ilanlarda da Türk olmak ifadesi sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin Maden Teknik ve Arama Enstitüsü tarafından verilen ilanda jeoloji eğitimini almak için Avrupa'ya 30 öğrencinin gönderileceği belirtilmiştir. Başvuru şartlarında Türk olmak koşulu yer almıştır²⁸. Hava Okulu Komutanlığından verilen ilanda da bu okulda öğrenci olabilmek için Türk olma gerekliliği birinci şart olarak gösterilmiştir²⁹. Hava Harp Akademisinin daktilocu ihtiyacı sebebiyle verdiği ilanda da aynı şekilde Türk olmak koşul olarak öne sürülmüştür³⁰. Bunlarla birlikte Türkçe okur yazar olma gerekliliği de koşullarda sıklıkla belirtilmiştir. Örneğin kaptan, çarkçı, tercüman, rehber, gümrük komisyoncusu, sigorta şirketlerindeki memur ve hizmetli alımlarında bu ifade tercih edilmiştir³¹.

Türk olmak ifadesine kıyasla daha az tercih edilse de iş ilanlarında ırk ve soya vurgu yapıldığı da görülmektedir. Örneğin; Bayındırlık Genel Müdürlüğü'nün 30 Kasım 1927 tarihli bir evrakında İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo Türk Anonim Şirketinde Türkçe okuyup yazamayan ırk ve soy açısından Türk olmayan Rumların istihdam edildiğinden bahsedilmiştir. Bu gibi azınlıkların yerine Türklerin işe alınması gerektiği ifade edilmiştir³². Askeri Baytar Okuluna öğrenci olarak kabul edilmek için Türk ırkından olma gerekliliği şartlarda yer almıştır³³. Türkkuşu Teşkilatının öğretici pilot istihdamı için verdiği ilanında ise Türk soyundan olma ibaresi tercih edilmiştir³⁴.

Bu makalenin amacı İkinci Dünya Savaşı döneminde mecliste azınlıklarla alakalı beyanatları ve tartışmaları ortaya koymak ve değerlendirmektir. Çalışmada ağırlıklı olarak meclis zabıtlarından faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra konuyla ilintili mahiyette olan arşiv belgelerinden, gazetelerden ve düsturlardan da yararlanılmıştır. Rıfat Bali'nin Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945, M. Çağatay Okutan'ın Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları adlı eserinde ve bazı makalelerde bu dönemde azınlıklara ilişkin hükümetin tavrı incelense de İkinci Dünya Savaşı sırasında mecliste azınlıklarla ilgili tartışmaların bütünüyle yer aldığı ve incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Mecliste bu hususta yaşanan tartışmalar, savaş koşullarının azınlıklara dair bakış açısında bir değişime neden olup olmadığını, milletvekillerinin genel itibarıyla azınlıklara karşı tutumunu ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

²⁶ Düstur VIII 1946, s.68.

²⁷ Düstur VIII 1946, s.1002; Düstur X 1953, ss. 215-216.

²⁸ *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1937, s.9.

²⁹ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1937, s.9.

³⁰ *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1938, s.8.

³¹ Düstur V 1931, s.535; Düstur V 1931, s.573; Düstur VII 1944, s.73; Düstur IX s.9; Düstur X s.952.

³² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); 230-0-0-82-75-10.

³³ *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1937, s.8.

³⁴ *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1938, s.8.

1. Altıncı Devre Tartışmaları

Türkiye Büyük Millet Meclisinin altıncı devresi 3 Nisan 1939'da açılmış³⁵, 15 Ocak 1943'te ise sona ermiştir³⁶. Meclisin altıncı devresinin açılmasından önce ve faaliyetlerine başladığı sırada dünyadaki siyasi vaziyete değinmek gereklidir. 29-30 Eylül 1938'de düzenlenen ve Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın katıldığı Münih Konferansında barışın devam etmesi için müttefikler, Almanya'nın Çekoslovakya'ya ait bölge olan Südet'i ele geçirmesini kabul etmişlerdir. Yine Çekoslovakya sınırları içerisinde bulunan Rutenya'yı Macaristan, Techen'i ise Polonya işgal etmiştir. Toprakları küçülen Çekoslovakya'ya bağımsız kimliğini koruyacağına dair İngiltere ve Fransa garanti vermiştir³⁷. Verilen bu garanti Hitler'i durdurmamış, Almanya 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın geri kalanını işgal etmiştir. Aynı yılın Nisan ayında bu ülkenin varlığı son bulmuştur³⁸. İngiltere ve Fransa bu işgal hareketini protesto etmekle yetinmiştir³⁹.

Artan kamuoyu baskısının da etkisiyle İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain yatıştırma ve tarafsızlık politikasında değişikliğe gitmiştir. Avrupa'da barışın devam etmesi adına İngiltere, Almanya tarafından Polonya'ya karşı yapılacak herhangi bir saldırıya karşı savunma sözü vermiştir⁴⁰. Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktı imzalayan Almanya ise 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmıştır⁴¹. İki gün sonra 3 Eylül 1939'da ise İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle Avrupa Savaşı başlamış sonrasında İkinci Dünya Savaşına dönüşmüştür⁴².

Bu savaş ortamında meclisin açılmasının ardından milletvekilleri çeşitli konularda görüşmeler yaparken zaman zaman ülkedeki azınlıklarla ilgili beyanatlarda ve önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan ilki 22 Mayıs 1939'da belirtilen yılın mali bütçesi görüşmeleri sırasında gerçekleşmiştir. Söz alan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, Cumhuriyet hükümetinin bütçeyi iyi bir planlama ile oluşturduğunu söylemiştir. Daha önceleri istibdat devrinde millettten toplanan vergilerin milletin hayrına harcanmadığını, sarayın lüks tüketim merakına ve gayri Türk unsurların asayişinin sağlanması uğrunda sarf edildiğini ifade etmiştir. Bu durumun Anadolu'nun harap vaziyette kalmasına neden olduğunu dile getirmiştir. Kazım Karabekir, devlet memurlarının makam odalarına lüks mobilya almasını da eleştirmiştir. Bu mobilyaların yerli malı olmadığını ve Türk işçiler tarafından imal edilmediğini belirtmiştir. Memleket içerisindeki azınlıkların ve yabancıların yalnızca kendi milliyetinden olan kişilerin ürettiği malı kullandıklarını iddia etmiştir. Bu sebeple Türklerin, azınlıklar ve

³⁵ TBMMZC, D:6, C:1, İ: Fevkalade İçtima, İN:1, T:03.04.1939, s.2.

³⁶ TBMMZC, D:6, C:30, İ:4, İN:29, T:15.01.1943, s.1.

³⁷ Tekeli ve İlkin 2013, s.64.

³⁸ Booth ve Walton 2023, s.17.

³⁹ Tekeli ve İlkin 2013, s.64.

⁴⁰ Hart 2015, s.3.

⁴¹ Jacobsen 1989, s.8-9.

⁴² Keegan 2016, s.51.

yabancıların ürettiği ürünleri alarak onların daha fazla zenginleşmesine müsaade etmemesi gerektiğini vurgulamıştır⁴³.

Karabekir, bunun haricinde İstanbul'da ve Ankara'da yayınevlerinin ağırlıklı olarak Yahudilerin ve Ermenilerin tekelinde olmasından duyduğu rahatsızlığı da dile getirmiştir. Azınlıkların yönetmediği başka bir yayınevinden kitap basıldığında eserin satılmaması için baskı kurduklarını iddia etmiştir. Akademilerin oluşturulması ve himaye edilmesiyle birlikte en azından bilimsel konuda birçok eserin basılabileceğini ve böylece bu sorunun çözülebileceğini öne sürmüştür⁴⁴.

Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak Bey ise Kütahya-Balıkesir ve Ulukışla-Kayseri demiryolu hattının müteahhidi Julius Berger'in Türkiye'de yaşayan Yahudi Avukat Gad Franko'nun tahrikiyle devlet aleyhine bir milyon liralık dava açtığını⁴⁵ ve bu davanın hakemlere intikal ettiğini açıklamıştır. Emin Bey, şirketin fahiş fiyatlar vermesi ve birçok kabahatleri sebebiyle davanın Türkiye'nin lehine sonuçlanacağına inandığını söylemiştir. Şirketi, Türkiye'yi dava etmesi hususunda tahrik eden Türk vatandaşı Gad Franko'nun önceden İzmir Rıhtım Şirketi'nde para kaçakçılığı yaptığını, hükümetin İsveç grubu ile yaptığı bir işte de devleti maddi zarara uğrattığını iddia etmiştir. Anayasa ve parti programına göre⁴⁶ Türkçe konuşan ve kendisini Türk olarak tanımlayanların Türk vatandaşı olarak kabul edileceklerine dair hükümlere saygılı olduğunu fakat Yahudi cemaatinden bazılarının daima devletin ve milletin aleyhine çalıştıklarını öne sürmüştür. Manisa Milletvekili Refik İnce, bahsedilen kişinin ne olursa olsun vatandaş olduğunu hatırlatmış, kendisini meclis çatısı altında müdafaa etme imkânı olmayanların ismi verilerek eleştirilmesine karşı çıkmıştır. Buna karşılık Emin Bey, memleket meselelerin mecliste konuşulmasının doğal olduğunu belirtmiştir. Refik Bey, tekrar araya girerek meselenin zaten mahkemeye taşındığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Emin Bey, gayri Türklerin başka türlü bir muamele görmesini talep etmediğini, anayasaya ve parti programına saygılı olduğunu açıklama gereği hissetmiştir. Bunun yanı sıra Yahudi cemaatinden birileriyle görüşeceğini ve bu gibi adamların kendi

⁴³ TBMMZC, D:6, C:2, İ: Fevkalade İçtima, İN:14, T:22.05.1939, s.151-153.

⁴⁴ TBMMZC, D:6, C:2, İ: Fevkalade İçtima, İN:14, T:22.05.1939, s.155.

⁴⁵ Kütahya-Balıkesir, Boğazköprü-Ulukışla Demiryollarının inşası için İBCO şirketi ile anlaşma yapılmıştır. Şirket, inşaatın tahmin edilenden daha fazla maliyete ulaşacağını deklare etmesi üzerine Hükümetle arasında ihtilaf çıkmıştır. Taraflar arasında anlaşma sağlanamayınca süreç hakemlere intikal etmiştir. Türkiye'nin hakemi Yusuf Kemal Tengirşenk olmuştur. Şirket adına Otto Schniewind ve üçüncü olarak tarafsız mahiyette Yunanistan'ın eski Paris Elçisi Politis hakem belirlenmiş, işletmenin büyük maddi taleplerine rağmen davanın sonucunda Türkiye'nin 770 bin 21 Türk lirası tazminat ödemesi kararlaştırılmıştır. Bkz. Osten 1943, s.124-126.

⁴⁶ 1924 Anayasasının 88. Maddesinde Türkiye ahalisinin din veya ırk fark etmeksizin vatandaşlık itibarıyla Türk kabul edileceği belirtilmiştir. Bkz. Düstur V 1931, s.1030. Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931 yılı programında millet; dil, amaç ve kültür ortaklığıyla birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve toplumsal yapı olarak açıklanmıştır. Bkz. *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı* 1931, s.30. 1935 tarihli parti programında da benzer şekilde millet; dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı yurttaşlardan oluşan siyasi ve toplumsal bir bütün olarak tanımlanmıştır. Bkz. *Cumhuriyet Halk Fırkası Programı* 1935, s.3.

içlerinden atılmasını isteyeceğini söylemiştir. Bu isteği yerine getirilirse Yahudilerle aralarında bir husumet yaşanmayacağını belirtmiştir⁴⁷.

Refik Bey, Emin Sazak'ın sözlerine eleştirilerini sürdürmüş, Atatürk ve İsmet İnönü'nün Yahudi, Rum gibi milliyet ayrımlarına müsaade etmediğini, bu sebeple Emin Bey'in bir etnik unsur üzerinden meseleye yaklaşmasını doğru bulmadığını beyan etmiştir. Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, Emin Bey'in fikirlerinin meclisin genel görüşünü yansıtmadığını söylemiştir. Bu tarzdaki açıklamaların devam etmesi halinde Almanların Yahudilere duyduğu husumete benzer hislerin Türkiye'de de Yahudilere karşı da oluşmasına neden olacağına dikkat çekmiştir⁴⁸. Emin Sazak Bey'in belli bir etnik grubu hedef alan söylemlerine milletvekilleri itiraz etmiş, soy farkı olmaksızın herkesin Türk vatandaşı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu tartışmadan Refik ve Rasih Beylerin Almanya'dakine benzer bir ırk milliyetçiliği anlayışının Türkiye'de hâkim olmasını istemedikleri anlaşılmaktadır.

İşkân Kanununun otuz ikinci maddesinin tadiline ve bu kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun görüşmeleri sırasında Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, İşkân Kanununda yer alan Türk kültürünü benimsemiş olanların da muhacir olarak kabul edilmesine dair ifadeye karşı çıkmış ve buradaki kültür kelimesinin kaldırılması için teklif vermiştir. Kütahya Milletvekili Besim Atalay'da aynı şekilde bu kanundaki kültür kelimesinin kaldırılması ve yalnızca Türk soylu olanların muhacir olarak kabul edilmesi için teklifte bulunmuştur. Verdiği karar hakkında açıklama yapan Ziya Bey, Türk soyundan olan kişilerin çeşitli sebeplerle yurda sokulmalarına karşılık Türk kültürünü benimseyenlerin kabul edilmesinin doğru olmayacağını belirtmiştir. Eğer bu kanunla Çingenelerin memlekete getirilmesi kast ediliyorsa bunun çok yanlış sonuçlar doğuracağını zira Çingenelerin hırsızlık ve ahlaksızlık gibi birçok olumsuz davranışları bulunduğunu iddia etmiştir. Evvela aynı kanı taşıyan insanların ülkeye getirilmesi gerektiğini daha sonrasında Türk kültürünü benimseyenlerin kabul edilebileceğini ifade etmiştir⁴⁹. Besim Atalay, birçok ülkede azınlıkların kültürlerini muhafaza ederek o ülkedeki çoğunluğun başına belalar açtığını öne sürmüştür. Bu asırda herhangi bir milletin başka bir millete temessül etmeyeceğini söylemiştir. O, azınlıkları vücuda girmiş mikrop olarak tanımlamıştır. Devlet otoritesinin kuvvetli olduğu vakitlerde olay çıkarmadıklarını fakat otoritenin zayıfladığı anda her yerde çıban gibi belirdiklerini iddia etmiştir. Bunun en büyük örneğinin Kurtuluş Savaşı sırasında yaşandığını belirtmiştir. Farklı etnik kimliğe sahip kişilerin asla Türkleşmeyeceği düşüncesini dile getirmiştir⁵⁰.

İşkân Kanunu Muvakkat Encümeni adına söz alan Tokat Milletvekili Galip Pekel, Türk kültürüne bağlı kişiler hakkında yeni bir karar alınmadığını, bu kanunun ilk kez kabul edildiği⁵¹ vakit bu şekilde çıktığını belirtmiştir. Kanuna yalnızca iki ve üç

⁴⁷ TBMMZC, D:6, C:2, İ: Fevkalade İctima, İN:18, T:26.05.1939, s.291-292.

⁴⁸ TBMMZC, D:6, C:2, İ: Fevkalade İctima, İN:18, T:26.05.1939, s.296-297.

⁴⁹ TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İctima, İN:25, T:12.06.1939, s.93.

⁵⁰ TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İctima, İN:25, T:12.06.1939, s.93-94.

⁵¹ 1 Temmuz 1926'da Resmî Gazetede yayınlanan İşkân Kanununun ikinci maddesinde Türk harsına dahil olmayanların Türkiye'ye kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bkz. Düstur VII 1944,

numaralı fıkraların eklendiğini açıklamıştır. Ziya ve Besim Bey'in görüşlerine katılmadığını söylemiştir. Türk ırkından olmayan Boşnakların Osmanlı Devleti'nin etkisiyle Türk kültürüne dahil olduklarını bunların memlekete alınabileceğini ifade etmiştir. Kanunda suistimal edilir diye "Müslümanlar" ifadesinin yerine "Türk kültürüne bağlı" tabirinin tercih edildiğini, bu tanıma Pomakların ve Boşnakların da dahil olduğu görüşünü savunmuştur. Galip Pekel'in bu açıklamaları mecliste tepkiyle karşılanmış ve gürültüler çıkmıştır⁵². Bir kez daha söz alan Ziya Bey verilen takrirlerin meclis tarafından onaylanması halinde Türk kültürüne bağlı olanların muhacir olarak kabul edilmesi durumunun ortadan kalkacağını ve önceden bunu bu şekliyle kabul etmenin bir hata olduğunu söylemiştir. Türk kültürüne bağlı olarak nitelendirilen insanların Balkan Savaşında, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Milletine silah doğrulttuklarının unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Pomakların Türklüğü hususunda ise bir şüphesinin bulunmadığını beyan etmiştir. Diğer taraftan Türkleri Rumeli'nden yaya olarak gönderenlerin bugün bu kanun sayesinde vatandaşlık alıp memur olabileceğini, bunların memur olmasına izin verilmemesini talep etmiştir⁵³.

Ankara Milletvekili Yahya Galip Kargı, halihazırda Ziya Bey'in bahsettiği niteliklere sahip binlerce memurun bulunduğunu belirtmiştir. Ziya Bey, onlara da sıranın geleceğini ve bu kişilerin memuriyetlerinin sona ermesi için bir şeyler yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Yahya Galip Bey'in bu konuda bir şey yapılamayacağını söylemesinin ardından Ziya Bey, Türk'ün kanununun Türk kanının kanunu olduğunu söylemiş ve birlikte hareket edilirse birçok şeyin yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu tartışmaların ardından kanun hakkındaki tadil teklifi encümene iade edilmiştir⁵⁴.

Hatay'ın Türkiye'ye dahil olmasına ilişkin Fransa ile yapılan anlaşmaya dair kanun görüşmeleri sırasında söz alan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Hatay'da yaşayan azınlıkların durumuna değinmiştir. Şükrü Bey, üç Ermeni köyünün tarlaları ve topraklarıyla birlikte Suriye'ye bırakıldığını açıklamıştır. Hatay sınırları içerisinde yaşayan ve Türk vatandaşı olmak istemeyen gayri Türklerin altı ay içerisinde bu hususta mahalli hükümete müracaat etme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Bu istekte bulunanların on sekiz ay içerisinde Hatay topraklarını terke mecbur olduklarını ifade etmiştir. Saraçoğlu, başka ırktan olanlar dahil olmak üzere kimsenin böyle bir hakkı kullanmayacağı düşüncesini dile getirmiştir. Hatay'ı terk edenlerin vatan sinesinde bulunmaya layık olmadıklarını kanıtlayacaklarını söylemiştir. Devletin de bu şekilde safra atmış olacağı yorumunda bulunmuştur⁵⁵.

Bununla birlikte Hatay'ın Türkiye'ye katılması sonrasında bölgedeki azınlıkların tutumuna ilişkin Halep Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına 27 Ağustos 1940

s.1441. 21 Haziran 1934'te Resmî Gazetede yayımlanan İskân Kanununun üçüncü maddesinde ise Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı kişilerin İçişleri Bakanlığının emriyle Türkiye'ye alınabileceği ve bunlara muhacir denileceği ifade edilmiştir. Bkz. Düstur XV 1955, s.461.

⁵² TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İçtima, İN:25, T:12.06.1939, s.94.

⁵³ TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İçtima, İN:25, T:12.06.1939, s.94-95.

⁵⁴ TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İçtima, İN:25, T:12.06.1939, s.94-95.

⁵⁵ TBMMZC, D:6, C:3, İ: Fevkalade İçtima, İN:33, T:30.06.1939, s.430-431.

tarihinde gönderilen rapordan bahsedilebilir. Dışişleri Bakanlığı Türk diplomatik arşivinde yer alan bu raporda Hatay'ı terk ederek Halep'e gelen Hristiyanların durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Göç eden Hristiyanların çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu tespiti yapılmıştır. Fransızların teşvik ve tahrikleriyle Halep'e gelmiş olan bu Ermenilerin vaziyetlerinin kötü olduğu ifade edilmiştir. Ekseriyetinin yurtları olan Hatay'a geri dönmek için Halep Konsolosluğu'na başvuruda buldukları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Hatay'ı terk eden bu grubun, Suriye'de İtalyan veya Alman idaresi altında yaşamaktansa Türkiye hükümetinin yönetimini arzu ettiğine değinilmiştir⁵⁶.

Hatay'daki azınlıklarla ilgili gelişmeler Türk basınına da yansımıştır. Bu hususta Son Telgraf Gazetesinde yer alan haberde Ermenilerin çoğunluğunun Suriye'ye göç ettikleri, geride kalanların da Hatay'dan ayrılmak için hazırlıklar yaptığından bahsedilmiştir⁵⁷. Cumhuriyet Gazetesinde konuyla ilgili yapılan haberde ise Hatay'ın Türkiye'ye ilhakının Ermeni vatandaşlar arasında büyük sevinç yarattığı yorumu yapılmıştır. Ermeni Patrik Naroyan ile röportaj gerçekleştirilmiştir. Naroyan, bu milli davanın başlangıcından itibaren Ermenilerin Türklerin yanında tavır aldıklarını öne sürmüştür. Bunun yanı sıra Ermeni Piskopos Arslanyan'ı bölgede Türklerle Ermenilerin ilişkilerini geliştirmek için Hatay'a gönderdiklerini söylemiştir. Hatay Ermenilerinin Türk vatandaşlığı almalarının büyük bir şeref olacağını beyan etmiştir⁵⁸. Nadir Nadi ise köşe yazısında Hatay'ı terk etmeyi seçen azınlıkların bu tutumuna anlam veremediğini ifade etmiştir. Azınlıkların Hatay'da kalarak gündelik hayatlarına devam edebileceklerini, yersiz korkulara kapılmanın bir anlamı olmadığını belirtmiştir. Nadir Nadi, bundan sonra Türkiye sınırları içerisinde yaşayacak Hatay'daki ekalliyetlere, başka devletlerin propagandasına alet olmamaları ve ileride kendilerine zararı olacak işlere girişmemeleri tavsiyesinde bulunmuştur⁵⁹.

Aydın Milletvekili Nuri Göktepe'nin, zeytinciliğin ıslahı ve yabanilerinin aşılınması hakkındaki kanunun on dördüncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun teklifi görüşmeleri sırasında Türklerin zeytinciliği Rumlardan öğrenip öğrenmediği tartışması yaşanmıştır. Zonguldak Milletvekili Rifat Vardar, adalarda yaşayan Rumların zeytin ağaçlarının tepelerini keserek bir gül ağacı gibi yere yakın gelecek şekilde yetiştirmeyi ve böylece daha çok mahsul elde etmeyi başardıklarını iddia etmiştir. Bunu gören Türk zeytincilerin de bu metodu uygulayarak zeytincilikte ilerleme kaydettiklerini öne sürmüştür. Ziraat Encümeni Üyesi Manisa Milletvekili Yaşar Özey, Rifat Bey'in bu düşüncelerine itiraz etmiştir. Özey, Türk Milletinin zeytinciliği Rumlardan öğrenmediği düşüncesindedir. Bunun yanı sıra Rifat Bey'in iddia ettiğinin aksine zeytin ağaçlarının yere yakın şekle getirilmediğini ve yüksekte bulunduğunu söylemiştir⁶⁰.

Matbuat Kanununun otuz beşinci maddesine iki fıkra eklenmesine dair kanun teklifi görüşmelerinde de azınlıklar hususunda görüşler beyan edilmiştir. Bu kanuna eklenen j fıkrasında milli hisleri inciten veya milli tarihi yanlış gösteren yazıların

⁵⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA); 541-44146-207556-81.

⁵⁷ *Son Telgraf*, 26 Haziran 1939, s.1.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1939, s.7.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1939, s.1-9.

⁶⁰ TBMMZC, D:6, C:4, İ: Fevkalade İçtima, İN:35, T:05.07.1939, s.28-29.

yasaklandığı belirtilmiştir. K fıkrasında ise izin verilmedikçe ülkenin güvenliğini sağlamak amacıyla yapılan tahkikatlardan ve alınan tedbirlerden bahseden yazıların kaleme alınmasının yasaklandığına değinilmiştir. Bunun yanı sıra milli hisleri incitici yayımlar neşredenlerin elli liradan beş yüz liraya kadar para cezasına çarptırılacakları ifade edilmiştir. Tahkikat yürüten kişiler ve kurumlar hakkında şeref ve haysiyeti ihlal edecek yayımlar yapanların üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan az olmamak üzere para cezasına çarptırılacakları hususu da kanun maddesinde yer almıştır⁶¹. Bu kanun teklifi görüşmeleri sırasında söz alan İçişleri Bakanı Faik Öztrak, ülkede basın faaliyetlerinde bulunmanın serbest olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte matbuat vasıtasıyla işlenecek suçlara müsaade edilemeyeceğini belirtmiştir. Bakan Faik Öztrak, bu kanun teklifinin meclise getirilme nedenini açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Öztrak, geçen yaz gazetelerden birinde bir Arnavut'un yazdığı makede⁶² Arnavutluk'u övmesi, Türklüğü ve Türklerin gerçekleştirdiği Meşrutiyetin İlanını Arnavutlara mal etmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bir ülkenin misafirperverliğine, himayesine sığınmış olanların o memleket halkının hislerini incitme hakkına sahip olmadığını

⁶¹ TBMMZC, D:6, C:10, İ:1, İN:43, T:24.04.1940, s.102.

⁶² Debrelî Halit Kaya'nın Yeni Sabah Gazetesinde "Bir Arnavudun Açık Mektubu" başlığını taşıyan yazısında Arnavutluğun İtalya tarafından işgal edilmesinin ardından Türkiye'de Arnavutlarla ilgili çıkan olumsuz haberlere ve köşe yazılarına cevap vermiştir. Bununla birlikte Halit Bey, Arnavutların Osmanlı Devleti döneminde bütün bir millet olarak isyan etmediklerini, bu isyanlarda yabancı propagandaların etkisinin bulunmadığını belirtmiştir. Arnavutların, Osmanlı Devleti'nin bekası için kanını döktüklerini bugün hala bu bağlılığın sürdüğünü söylemiştir. Balkan Savaşlarında kendisinin de yer aldığını, Arnavutların savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin askerlerine kurşun sıkmadıklarını aksine birlikte hareket ettiklerini ifade etmiştir. Halit Bey, meşrutiyet idaresine geçilmesini Arnavutların sağladığını öne sürmüştür. Hareket Ordusunun Arnavutların milli sembolü olan beyaz külahlarla İstanbul'a geldiğinden bahsetmiştir. Bu hareket sırasında Rumeli Türklerinin külahlardan etkilenecek başlarına takıp Arnavut olmayı arzu ettiklerini iddia etmiştir. Sadrazam Hakkı Paşa'nın da Meclis-i Mebusan'da Arnavutları Osmanlı tacının pırlantası olarak tasvir ettiğine değinmiştir. Ayrıca Milli Mücadele'nin kazanılmasında Arnavut komutanların ve çetelerin büyük payı olduğunu öne sürmüştür. Bkz. *Yeni Sabah*, 18 Haziran 1939, s.3. Aynı gazetede yazar olarak yer alan Nuri İlğaz, 23 Haziran tarihinde "Arnavud Halid Kaya'ya Cevap" Bkz. *Yeni Sabah*, 23 Haziran 1939, s.3. Hamdi Dilevergun ise 28 Haziran'da "Bir Türkün Cevabı" başlığını taşıyan yazısında Halit Bey'in iddialarının gerçeği yansıtmadığını açıklamıştır. Bkz. *Yeni Sabah*, 28 Haziran 1939, s.4. Vakit Gazetesinden Süreyya Örgüevren de "Bir Arnavudun Açık Mektubuna Karşı Açık Söz" başlıklı yazısında Halit Bey'in öne sürdüğü düşünceleri reddetmiştir. Bkz. *Vakit*, 25 Haziran 1939, s.3-5. Yeni Sabah Gazetesi, Halit Bey'in yazısı ile ilgili tartışmaların büyümesi üzerine 29 Haziran'da bu hususta bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Gazetenin üçüncü sayfasında yer alan bu yazıda Arnavutlarla Türklerin muhtelif devirlerde yan yana hareket ettikleri ve aynı idealler uğruna kanlarını döktüklerinin unutulmaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca "Serbest Fikirler" başlığıyla yayımlanan yazıların her zaman gazetenin genel fikrini yansıtmadığı ifade edilmiştir. Bkz. *Yeni Sabah*, 28 Haziran 1939, s.4. 4 Temmuz tarihinde düzenlenen Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu toplantısında Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars, Debrelî Halit Kaya'nın yazısını gündeme taşımıştır. Bu hususta hükümetin icraatını sormuştur. İçişleri Bakanı Faik Öztrak, bu makale hakkında icap eden şeylerin yapıldığını söylemiştir. Bkz. *Ulus*, 5 Temmuz 1939, s.8.

belirtmiştir. Bu kişinin yazdığı makalenin infiale yol açtığını bu sebeple bugün bu kanun maddesinin meclise sunulduğunu ifade etmiştir⁶³.

Söz alan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, memlekette yalnızca öz Türklerin değil, azınlıkların ve yabancıların faaliyetlerini de göz önünde bulundurarak kanun oluşturulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ülkede yaşayan ve geçmişten bugüne kadar Türkleri imha etmek için çabalayan unsurların unutulmamasını istemiştir⁶⁴. Bununla birlikte milli hisler hususunda kanuna eklenen maddenin objektif ve ilme uygun olması lüzumunu belirtmiştir. Bu nedenle maddenin şu şekilde değiştirilmesini talep etmiştir; “*Millî hisleri inciten veya herhangi bir maksadla millî tarihi, vesikalara dayanmayan, indî beyanlarla tahrif eden yazılar neşredenler*” Karabekir, bu önerisiyle kanun maddesinin suistimal edilmesini engellemeyi arzu etmiş, ancak meclise sunulan bu tahrir kabul edilmemiştir⁶⁵.

Devlet konservatuarı hakkındaki kanun layihası hususunda da milletvekilleri azınlıklara dair konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. Söz alan Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, 1934 yılında millî musiki ve temsil akademisinin kurulduğunu, bu konuda kabul edilen kanunun birinci maddesinde ilmi esaslar dahilinde millî musikiyi yaymak ve yükseltme hedefine dikkat çekildiğini belirtmiştir. Meclise sunulan devlet konservatuarı hakkındaki kanunda böyle bir ifadenin yer almamasını eleştirmiştir. Türk musikisinin dünyada önemli bir konuma sahip olduğunu öne sürmüştür, yalnızca Türkler için değil azınlıklar ve yabancılar için de değer arz ettiğini açıklamıştır. Birkaç asırdan beri bu memleketin vatandaşı olan bazı kimselerin Türk musikiyi sayesinde Türk kültürüne temessül ettiğini iddia etmiştir. Cumartesi günleri Musevi Sinagoglarına gidilirse, Türk musiki üstatlarının eserlerinin İbrani güftelere uyarlandığını gözlemleneceğini öne sürmüştür. Ayrıca bu ibadethanelerde özellikle İtri, Sadullah Ağa, Dilhayat Kalfa'nın eserlerinin dinlendiğini beyan etmiştir. Bununla birlikte Türk musikisine bağlanan Yahudilerin, kendi aralarından Tanburi İsak gibi bir üstat çıkardıklarını belirtmiştir. Kocaeli Milletvekili Salah Yargı, konuşmaya dahil olmuş, bu konuda Karakaş'ın da unutulmaması gerektiğini söylemiştir. Yeniden söz alan Osman Şevki Bey, Yahudilerle birlikte Ermenilerin de Türk musikisini benimsediklerini öne sürmüştür. Bu hususta Ermeni üstatlardan Cuhaciyan ve Tatyos'u örnek göstermiştir⁶⁶.

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, kanun görüşmeleri sırasındaki konuşmasında Osman Şevki Bey'in iddialarına da yanıt vermiştir. Yücel, bir kurumun milli olması için illa millî tabirinin kullanılmasına gerek olmadığını belirtmiştir. Osman Şevki Bey'in düşüncesine göre hareket edilirse her kurumun başına milli kelimesinin eklenmesi zaruretinin doğacağını, konservatuarın zaten bir milli müesseseye olduğunu açıklamıştır. Türk musikisinde İtri'yi, İshak Efendi'yi kendisinin de bildiğini fakat bugünün medeni dünyasında modern usullere göre oluşturulan ve Türk ruhunu yansıtan bir musiki istediğini beyan etmiştir⁶⁷.

⁶³ TBMMZC, D:6, C:10, İ:1, İN:43, T:24.04.1940, s.129-130.

⁶⁴ TBMMZC, D:6, C:10, İ:1, İN:43, T:24.04.1940, s.133.

⁶⁵ TBMMZC, D:6, C:10, İ:1, İN:43, T:24.04.1940, s.138.

⁶⁶ TBMMZC, D:6, C:11, İ:1, İN:50, T:13.05.1940, s.88-89.

⁶⁷ TBMMZC, D:6, C:11, İ:1, İN:50, T:13.05.1940, s.93-94.

Ticaret Vekaleti Bütçesi görüşmeleri esnasında söz alan Yozgat Milletvekili Sırrı İçöz, Giresunlu tüccar İsmail Efendi'nin kendisine anlattığı bir olayı meclis kürsüsüne taşımıştır. Yozgat'a giderken yolda karşılaştığı bu şahsın manifatura tüccarı olduğunu belirtmiştir. Sırrı Bey, İsmail Efendi'nin İstanbul Nazilli Fabrikasına basma gibi çeşitli mallar almak için gittiğini beyan etmiştir. Burada görüştüğü memurun İsmail Efendi'ye mevcut durumda mal olmadığını söylediğini ancak yarın gelirse istediği kadar mal alabileceğine dair açıklamada bulunduğuna değinmiştir. Ertesi gün fabrikaya tekrar gelen İsmail Efendi'ye memurun bu kez de bütün malların Yahudi birine satıldığını söylediğini aktarmıştır. Bunun yanı sıra Sırrı Bey, memurun İsmail Efendi'ye metresine iki kuruş verirse bu Yahudi'den mal alınabileceğinden bahsettiğini ifade etmiştir⁶⁸. Ticaret Bakanı Nazmi Topçuoğlu, Sırrı Bey'in iddialarına cevap vermiştir. Nazmi Bey, bahsedilen malların fiyatının önceden tespit edildiğini bunun üstünde bir fiyat veriliyorsa bu olayın yargıya taşınması durumunda gerekli cezaların verileceğini açıklamıştır. Tekrardan söz alan Sırrı Bey, konuşmasının anlaşılmadığını beyan etmiş, fiyat farklılığıyla ilgili bir çıkarım yapılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Sırrı Bey, asıl problemi memurun bu mevzuda bir aracıyla anlaşması ve komisyon alması olarak açıklamıştır. İsmail Efendi'nin kendisine bu hususta yazılı beyanda da bulunacağını bunu bakana takdim edeceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Nazmi Bey, bir aracı üstünden iş görüldüyse bu meselenin takip edileceğini ve gerekli işlemlerin yapılacağını söylemiştir⁶⁹.

Memurların okullarda talebe olamayacaklarına dair kanun görüşmeleri sırasında da azınlıklar üstünden tartışmalar yaşanmıştır. Bu kanunun ikinci maddesinde fakülterde yardımcı veya asistan olarak çalışanların, liselerdeki yardımcı öğretmenlerin, özel, yabancı ve ekalliyet okullarında öğretmen olanların talebeliğe devam edebileceklerine değinilmiştir. Söz alan Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, Türk çocukları eğitimine devam edemezken azınlıklara mensup gençlerin eğitim hayatına devam etmesini uygun bulmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra devletin memurunu belirli saatlerde çalıştırmaya mecbur olduğunu, bu kaideye çeşitli sebeplerle uymayanları işten çıkarabileceğini ifade etmiştir. Bir Ermeni'nin veya Rum'un üniversiteye gitmesine müsaade edildiği halde Türklerin memur olmasından dolayı bu hakkı kullanamamasını kabul edemeyeceğini açıklamıştır. Söz alan Isparta Milletvekili Mükerrerem Karaağaç, Ziya Bey'in kanun maddesini yanlış anladığını, burada söz konusu olanların azınlıklar değil azınlık okullarında öğretmenlik yapanlar olduğunu söylemiştir. Bu açıklamanın üzerine tekrar söz alan Ziya Bey, yanlış anladığı hususun haricindeki itirazlarını sürdürmüştür. Yardımcı öğretmenlerin ve ekalliyet mekteplerinde Tarih, Coğrafya gibi dersleri birilerinin ricacı olması sonucunda verenlerin üniversite eğitimini alabilirken diğer memurların bu imkândan faydalanamamalarını doğru bulmadığını beyan etmiştir⁷⁰.

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Ziya Gevher Bey'in itirazları üzerine açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Hasan Ali Bey, yardımcı öğretmen olanların tahsiline devam

⁶⁸ TBMMZC, D:6, C:11, İ:1, İN:57, T:28.05.1940, s.332.

⁶⁹ TBMMZC, D:6, C:11, İ:1, İN:57, T:28.05.1940, s.334.

⁷⁰ TBMMZC, D:6, C:17, İ:2, İN:43, T:21.04.1941, s.99-100.

etmesinin memleket için faydalı bir icraat olduğunu ifade etmiştir. Özel, yabancı ve azınlık okullarında öğretmenlik yapanların öğrenim hayatına devam etme hususuna da değinmiştir. Bunların statü olarak memur kabul edilse de maaşlarının devlet tarafından verilmediğini ve adı geçen okullarda az ders aldıklarını bu sebeple tahsillerini devam ettirme hususunda özgürlük tanınmasında bir beis görmediğini belirtmiştir⁷¹. Tartışmalara neden olan söz konusu madde meclisteki oylamanın ardından kabul edilmiştir⁷². Görüldüğü üzere bu tartışma sırasında Ziya Bey, kanun maddesini yanlış anlamıştır. Bununla birlikte bazı milletvekillerinin azınlıklara tanınacak bir ayrıcalığa karşı müsamahasının olmadığına anlaşılması ve dönemin ruhunu yansıtmaya açısından bu münakaşa önem arz etmektedir.

Hatay'ın anavatana ilhakından önce orada öğretmenlik yapanların mesleklerine devam etmesini sağlayan bir kanun meclise sunulmuştur. Bu kanunun birinci maddesinde Hatay'ın ilhakından önce bu mntıkada iki ders yılı süresince başarılı bir şekilde mesleğini ifa edenlerin, hiçbir zaman Türklük ve öğretmenlik haysiyetini ihlal eden bir harekette bulunmamış olanların ve halen Türkiye sınırları içerisinde yaşadıkları bakanlığa tasdik edilenlerin menşelerine bakılmaksızın öğretmenliğe devam edebileceklerinden bahsedilmiştir. Milletvekillerinin bazıları bu kanun maddesini açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Bursa Milletvekili Nevzat Ayaş, Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında bu kanunu tetkik vazifesinin kendisine verildiğini açıklamıştır. Nevzat Bey, hükümetin Türklük haysiyetini ihlal edenlerin öğretmenlik mesleğine devam edemeyeceğine dair karar almasını doğru bulduğunu belirtmiştir. Türklük haysiyeti ve ehliyet meselelerinin encümende yeterince tartışıldığını belirtmiştir⁷³.

Manisa Milletvekili ve Maarif Encümeni Reisi Rıdvan Nafiz Edgürer, Hatay'ın ilhak edildiği vakit bu bölgede öğretmenlik yapanların menşelerinin muhtelif olduğunu söylemiştir. Önce farklı menşelere sahip olmaları nedeniyle bazılarının öğretmenlik yapmaya uygun olmadığı kanaatine varıldığını ifade etmiştir. Rıdvan Bey ayrıca Türkiye'de 1926 tarihine kadar aynı durumda öğretmenlerin bulunduğunu, bunların hakkında 2 Haziran 1926'da Resmî Gazete'de yayınlanan 842 numaralı kanunun⁷⁴ çıkarıldığını beyan etmiştir. Kanunun birinci maddesine göre en az beş sene lise derecesinde tahsil görenlerin öğretmen olarak kabul edildiklerine dair ifadenin yer aldığını belirtmiştir. Bu kanunla birlikte milli hudutlar içinde çalışmış olanların menşelerinin dikkate alınmadığını, yalnızca tahsil şartı konulduğunu iddia etmiştir. Meclise sunulan hükümetin onaylanmasını istediği bu maddenin 1926 yılında kabul edilen kanunun şimdi de tatbik edilmesinden başka bir şey olmadığını öne sürmüştür.

⁷¹ TBMMZC, D:6, C:17, İ:2, İN:43, T:21.04.1941, s.103.

⁷² TBMMZC, D:6, C:17, İ:2, İN:43, T:21.04.1941, s.108.

⁷³ TBMMZC, D:6, C:20, İ:2, İN:73, T:04.07.1941, s.43-44.

⁷⁴ Manisa Milletvekili Rıdvan Bey'in söylediği gibi ilkokullarda öğretmenlik yapanlar hakkında çıkarılan bu kanunda en az beş sene lise derecesinde tahsil görenlerin öğretmen kabul edileceğine değinilmiştir. Bununla birlikte bu kanunda hususi olarak menşeleri farklı olanların durumundan bahsedilmemiştir. Yalnızca öğretmen olarak kabul edilmek için gerekli öğrenim seviyesine yer verilmiştir. Bkz. Düstur VII 1944, s.921.

Rıdvan Bey'in açıklamalarının ardından kanun maddeleri meclise sunulmuş ve oylama sonucunda kabul edilmiştir⁷⁵.

Millî müdafaa mükellefiyeti kanununun 6'ncı maddesine bir fıkrâ ilâvesine dair teklifin meclise sunulmasıyla da azınlıklar hakkında görüş beyan edilmiştir. Önerilen maddede sahiplerine millî müdafaa mükellefiyetine tabi tutulduğu bildirilen araçları komisyonun tayin ettiği zaman zarfında söylenen yere getirmeyenlerin nakil vasıtasının kıymetine göre beş liradan beş yüz liraya kadar para cezasına çarptırılacaklarından bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra ordu tarafından talep edilmesi sebebiyle veya seferberlik ilanının ardından araçlarını kasten istifade edilemez hale getirenlerin, arabanın parçalarını saklayarak komisyona bu şekilde teslim edenlerin para cezasının yanı sıra üç aydan bir seneye kadar hapisle cezalandırılacakları belirtilmiştir. Bu hususta söz alan Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, bahsedilen suçlu işleyenlere verilecek hapis cezası süresinin az olmasından yakınmıştır. Fransızların millî kaynak ve vesaitin, savaş zamanında ve savaştan önce tahrip ederek milletin bütün kudretini hasara uğratılmasını sabotaj olarak nitelendirdiklerini açıklamıştır. İstanbul'da taksileri elinde bulunduran azınlıkların kendi milliyetinden şoförleri işe aldıklarını, bunların da böyle olağanüstü zamanlarda arabalarını kullanılamaz hale getirerek garajlarına çektiklerini iddia etmiştir. Bu gibi kötü emellerle hareket ederek Türk şoförleri işe almamalarını eleştirmiştir. Maddede belirtilen suçları işleyenlere daha fazla ceza verilmesini talep etmiştir⁷⁶.

Zonguldak Milletvekili ve Adliye Encümeni Üyesi Şinasi Devrin, başlangıçta daha ağır hapis cezasının belirlendiğini sonrasında İçişleri Encümeninin devreye girmesiyle bu sürenin azaltıldığını açıklamıştır. Ziya Bey'in endişelerine kendisinin de hak verdiğini söylemiştir. Ceza kanununda daha şiddetli müeyyideler bulunması sebebiyle maddenin bu şekilde kalmasını doğru bulduğunu ifade etmiştir⁷⁷. Meclise sunulan tadil teklifi oylamanın sonucunda milletvekilleri tarafından onaylanmıştır⁷⁸.

1941 mali yılı bazı daire bütçelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun görüşmeleri sırasında söz alan Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, Anadolu Ajansına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Etili, bu ajansın millî bir müessese olduğunu hatırlatmış ve devletle birlikte kurulduklarını belirtmiştir. Bugünlerde ajansın beynelmil bir mahiyete sürüklendiğini ve burada çalışanların yarısının Türk ırkına mensup olmamasından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir. Ziya Bey, Rumların, Yahudilerin, İspanyolların ve Portekizlilerin bu şirkette istihdam edilmesini doğru bulmadığını beyan etmiştir. Bu ajansta çalışan bazı kişilerin iktisadi alanda devlet aleyhinde birtakım işlere giriştiklerini ve yurtdışındaki efendilerine uşaklık ettiklerini iddia etmiştir. Ajansın bünyesinden bu tür mikropların temizlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunların yanı sıra yine bu yapıda tercümanlık, başyazarlık gibi önemli görevler alanların ağırlıklı olarak Yahudi olmasından duyduğu rahatsızlığı dile

⁷⁵ TBMMZC, D:6, C:20, İ:2, İN:73, T:04.07.1941, s.44-45.

⁷⁶ TBMMZC, D:6, C:22, İ:3, İN:6, T:21.11.1941, s.31.

⁷⁷ TBMMZC, D:6, C:22, İ:3, İN:6, T:21.11.1941, s.32.

⁷⁸ TBMMZC, D:6, C:22, İ:3, İN:6, T:21.11.1941, s.36.

getirmiştir. Kurum içindeki Yahudilerin Struma Vapuru Hadisesinde⁷⁹ devlet aleyhtarı bir tutum takındıklarını savunmuştur. Vapurun arıza yalanyla aylarca İstanbul'da kaldığını ve buradaki insanların işesini hükümetin temin ettiğini öne sürmüştür⁸⁰.

Bu imkanların sağlanmasına rağmen Struma'ya dair Anadolu Ajansının vasıtasıyla Ulus Gazetesinde yer alan bir habere değinmiştir. Haberin içeriğinde Kudüs'ten gelen bir telgraftan bahsedilmiş, ağlama duvarı altında Yahudilerin yaptığı dini merasime yer verilmiştir. Ziya Bey, bu telgrafta, devletin sağladığı imkanların göz ardı edilerek vapurdaki durumun sıhhat ve yiyecek bakımından elverişsiz olduğuna ilişkin yorumları eleştirmiştir. Bu gibi nedenlerle bu ajansa elli bin lira verilmesine karşı çıkmıştır. Başbakan Refik Saydam'dan bu kurumu ıslah etmesini istemiştir⁸¹.

Muğla Milletvekili ve Bütçe Encümeni Üyesi Hüsnu Kitabcı, bu savaş ortamında böyle teşekküllerden daha fazla istifade etmek için para teminini doğru bulduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra yapılan incelemelerde bu kurumun maddi açıdan yardıma muhtaç olduğunun görüldüğünü, bu sebeple bütçe encümenince bu önerinin kabul edildiğini söylemiştir. Hüsnu Bey'den sonra söz alan Başbakan Refik Saydam, Ziya Bey'in iddialarına cevap vermiştir. Anadolu Ajansının ıslaha muhtaç olabileceğini, bu konuda gerekli adımların atılacağını beyan etmiştir. Ziya Bey'in Struma Vapuru'nun batması üzerine Anadolu Ajansı vasıtasıyla gazetelerde yayınlanan telgraf hususundaki görüşlerine katılmadığını açıklamıştır. Telgrafın Ziya Bey'in iddialarının aksine Türkiye lehine ve bu vapuru kabul etmeyenlerin aleyhine bir mahiyet taşıdığını söylemiştir. Bu vapurdaki insanlar için hükümetin elinden geleni yaptığını, bununla birlikte Türkiye'nin başkaları tarafından istenmeyen insanlara sığınmak veya vatan olamayacağını ifade etmiştir. Bunların haricinde Refik Saydam, vapurun batmasını üzücü bir hadise olarak nitelendirmiştir. Müzakerelerin bitmesiyle birlikte Anadolu Ajansına elli bin liralık yardım teklifi meclise sunulmuş ve ardından kabul edilmiştir⁸².

Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında dolaylı olarak azınlık okullarından bahsedilmiştir. Ankara Milletvekili Belkıs Baykan, 1927 senesinde Ankara'da Anaokulu Öğretmenliği Okulunun açıldığını belirtmiştir. Sonrasında bu

⁷⁹ Nazi yanlısı Romanya hükümetinden rahatsız olan ve Filistin'e gitmek isteyen 780 Yahudi, Köstence Liman'ından Struma adlı bir vapurla 12 Aralık 1941'de yola çıkmışlardır. Sonrasında gemide arıza çıkmış ve Türk karasularına giren bu gemi İstanbul Limanına çekilmiştir. Bkz. Bali 2020, s.348-359. Bunun yanı sıra Kızılay aracılığıyla gemidekilerin işesi sağlanmıştır. Bkz. *Vatan*, 7 Şubat 1942, s.3. Aynı zamanda gemide kasten arıza şüphesi bulunmasına rağmen Ulaştırma Bakanlığı aracılığıyla tamiri için uğraş verilmiştir. Tamir işlemlerinin tamamlanmasının ardından Struma'nın Bulgar kaptanı Akdeniz'e çıkmak istememiştir. Bunun üzerine Alemdar adlı römorkör ile gemi Karadeniz açıklarına çekilmiştir. Struma, Karadeniz açıklarına çekilmesinden bir gün sonra 24 Şubat 1942'de Yön Burnu'nun beş altı mili açıklarında meydana gelen patlamanın ardından batmıştır. Bu patlamadan yalnızca bir kişi kurtulmuştur. Bkz. BCA; 30-10-0-0-171-185-21. Savaş boyunca tarafsızlık politikası takip eden Türkiye, Struma'da bulunan Yahudileri ülkeye kabul ederek bu politikaya zarar vermek istememiştir. Bkz. Çevik 2021, s.29.

⁸⁰ TBMMZC, D:6, C:24, İ:3, İN:49, T:20.04.1942, s.177-178.

⁸¹ TBMMZC, D:6, C:24, İ:3, İN:49, T:20.04.1942, s.178-179.

⁸² TBMMZC, D:6, C:24, İ:3, İN:49, T:20.04.1942, s.179.

mektebin İstanbul Çapa'ya nakledildiğini ve 1933 yılına gelindiğinde ise kapatıldığını hatırlatmıştır. Bugün bazı özel, azınlık ve yabancı okullarda ana sınıflarının açıldığını açıklamıştır. İstatistik Umum Müdürlüğünden aldığı verilere göre 1934-1938 yılları arasında 17 özel anaokulunun faaliyete devam ettiğini beyan etmiştir. Fakat bu okullarda öğretmenlik yapanların anaokulu öğretmenliği okullarından mezun olmadığını ifade etmiştir. İstanbul, İzmir, Konya ve Mersin gibi şehirlerde bulunan azınlık ve yabancı okullarında anaokulu öğretmenliği yapanların sayısının ise 42 olduğunu söylemiştir. Bugün bu okullara dair yeterli bilgiye sahip olunmadığına değinmiştir. Özellikle kadınların iş hayatına daha fazla katıldıkları büyükşehirlerde ana okullarına çok fazla ihtiyaç duyulduğu fikrini savunmuştur. Gelecekte anaokulu öğretmenine duyulan ihtiyacın artacağını düşünerek buna yönelik öğretmen okullarının açılmasını talep etmiştir. Türk vatandaşı olan çocukların zorunlu olarak Türk ilkokullarına gitmesine dair çıkarılan yasaya⁸³ atıf yapmış, bu konudaki başarıyı takdir etmiştir. Anaokulu meselesinde de Eğitim Bakanlığının gayretleriyle aynı başarının yakalanacağına dair inancını meclis kürsüsünden dile getirmiştir⁸⁴.

Söz alan Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, önceliklerinin ilkökul çağındaki çocukların devlet okullarında eğitime katılmasını sağlamak olduğunu açıklamıştır. Bu vazife yerine getirilmeden başka bir işe girişmenin doğru olmayacağını söylemiştir. Bununla birlikte çocukların ilkökoldan önce devlet elinde terbiye alması ve korunması hususunda kendilerinin de çeşitli çalışmalar yürüttüklerini beyan etmiştir⁸⁵.

Hükümetin iç ve dış siyaseti hakkında mecliste yaptığı konuşmada Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Türk ve Türkçü olduklarını ve daima böyle kalacaklarını vurgulamıştır. Türkçü görüş içerisinde kan, kültür ve vicdana verilen değer in aynı seviyede olduğunu belirtmiştir⁸⁶. Saraçoğlu'nun konuşmasının ardından söz alan isimlerden biri olan Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, devleti Türk Milletinin kurduğunu ve bu devleti savunmak gayesiyle kanını ve malını feda etmekten çekinmediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte bu devleti kuran Türklerin dili olan Türkçeye bazı azınlıkların "arsızca" hareket ederek hürmet etmediklerini iddia etmiştir. Azınlıkların evlerinde istedikleri dili konuşabileceklerini fakat vapurda, tramvayda, gazinoda, kahvehanede Türkçe dışında başka bir dille konuşulmasından rahatsızlık duyduğunu beyan etmiştir. Azınlıkların Türk vatandaşı olmasına rağmen Türkçe konuşmamlarından yakınmıştır. Vatandaşlık sıfatına haiz olanların Türk diline saygı göstermesini istemiştir. Başka dilde konuşan azınlıkların Türkleri rencide etmeye haklarının bulunmadığını savunmuştur⁸⁷.

⁸³ Ankara Milletvekili Belkıs Baykan'ın bahsettiği bu kanun 29 Mart 1931'de Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Kanunda Türk vatandaşı çocukların ancak Türk ilkokullarına gidebilecekleri belirtilmiştir. Bkz. Düstur XII 1931, s.236. Bu kanunun gerekçesinde henüz gelişme çağında olan çocukların milli kültürü ve milli duyguyu verecek Türk eğitim müesseselerinde eğitim almaları gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. TBMMZC, D:3, C:26, İ:4, İN:38, T:23.03.1931, s.1.

⁸⁴ TBMMZC, D:6, C:25, İ:3, İN:63, T:26.05.1942, s.310-311.

⁸⁵ TBMMZC, D:6, C:25, İ:3, İN:63, T:26.05.1942, s.317.

⁸⁶ TBMMZC, D:6, C:27, İ:3, İN:77, T:05.08.1942, s.24-25.

⁸⁷ TBMMZC, D:6, C:27, İ:3, İN:77, T:05.08.1942, s.27-28.

Bu çerçevede Başbakan Şükrü Bey'in açıklamalarını değerlendirmek gereklidir. Atatürk döneminde de birçok milliyetçi politika uygulanmıştır. Ekonomide yabancıların ve azınlıkların hakimiyetini kırmak için kanunlar⁸⁸ yoluyla düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ulus devletlerde olduğu gibi bir millet tanımı belirlenmiş ve böylece "Türk vatandaşı" ifadesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte bu ifade hiçbir şekilde kanla bağdaştırılmamıştır. Azınlıkların Türk olmaları için Türkçe konuşmaları, Türk okuluna gitmeleri ve ayrıştırıcı faaliyetlerde bulunmamaları gerektiği üstünde durulmuş ve bu konuda çalışmalar yürütülmüştür. Buna karşın benimsenen milliyetçi politikada kan vurgusu yer almamıştır. Saraçoğlu'nun konuşmasında kültür ve vicdana verdikleri değer kadar kana vurgu yapması dış politikadaki vaziyetle ilişkilendirilebilir. Keza Saraçoğlu bu konuşmayı yaptığı sırada Naziler, savaşta avantajlı konumdaydı.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu döneminde hayata geçirilen varlık vergisi uygulamasından da bahsetmek gereklidir. Varlık Vergisi Kanunu 11 Kasım 1942'de meclis tarafından kabul edilmiştir⁸⁹. Kanun teklifi ile ilgili konuşma yapanlardan biri olan Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, Kurtuluş Savaşı döneminde servet sahiplerinin büyük, şerefli bir imtihan verdiğini, yine aynı hassasiyeti göstermelerini istediklerini açıklamıştır. Böyle bir kanun teklifi hazırlandığı için hükümete teşekkür etmiştir. Bitlis Milletvekili Süreyya Örgüven ise bu kanunun savaş ortamından faydalanma niyetiyle zenginleşmek isteyen kötü niyet sahiplerine bir uyarı niteliğini taşıdığını ifade etmiştir. Aynı zihniyette devam ederlerse daha büyük tedbirlerin alınacağını öne sürmüştür. Milletvekilleri herhangi bir azınlık grubunun zenginleşmesine ilişkin bir konuşma gerçekleştirilmemiştir. Çıkarılacak bu kanunla birlikte ekonomide bir düzenlemenin sağlanacağına dikkat çekmişlerdir⁹⁰. Kanunda servet sahiplerinden bir defaya mahsus olmak üzere vergi alınacağı açıklanmıştır. Bu kişilerden ne kadar vergi alınacağı vilayet ve ilçe merkezlerinde en büyük mülkiye memurunun liderliğinde kurulacak komisyonlarca belirleneceği ifade edilmiştir. Bir ay içerisinde vergisini ödemeyenlerin borçlarını bitirinceye kadar ülkenin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılacakları belirtilmiştir⁹¹.

17 Mart 1943'te hükümetin dışişleri ve içişleri politikası hakkında mecliste açıklama yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, varlık vergisine de değinmiştir. Varlık vergisi sayesinde hazineye şu ana dek iki yüz yirmi beş milyon liranın eklendiğini, Merkez Bankasının 35 ton altın aldığını ve on iki milyon İngiliz lirası biriktirdiğini

⁸⁸ Türk olmak koşulu memur ve hizmetli alımlarında yer alan ifadelerden biri olmuştur. Örneğin; Memur olmak için aranılan nitelikler kısmında Türk olmak ifadesi belirtilmiştir. Bkz. Düstur VII 1944, ss.667-668. Eczacı olabilmek için de Türk olmak şart olarak gösterilmiştir. Bkz. Düstur VIII 1946, s.68. Estren ve Ford Şirketleriyle yapılan anlaşmalarda da bu müesseselerde çalışacak memur ve hizmetlinin Türk olması gerekliliği vurgulanmıştır. Bkz. Düstur VIII 1946, s.1002; Düstur X 1953, ss. 215-216. Türkçe okur yazar olma koşulu da ilanlarda sıklıkla tercih edilmiştir. Örneğin kaptan, çarkçı, tercüman, rehber, gümrük komisyoncusu, sigorta şirketlerindeki memur ve hizmetli alımlarında bu ifade kullanılmıştır. Bkz. Düstur V 1931, s.535; Düstur V 1931, s.573; Düstur VII 1944, s.73; Düstur IX s.9; Düstur X s.952.

⁸⁹ TBMMZC, D:6, C:28, İ:4, İN:3, T:11.11.1942, s.32.

⁹⁰ TBMMZC, D:6, C:28, İ:4, İN:3, T:11.11.1942, s.27-28.

⁹¹ TBMMZC, D:6, C:28, İ:4, İN:3, T:11.11.1942, s.29-31.

belirtmiştir⁹². Başbakanın sonra söz alan İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan, varlık vergisi hususundaki rakamların memnuniyet verici düzeyde olduğunu söylemiştir. Bilhassa İstanbul özelinde vergiyle ilgili özen gösterilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir⁹³. Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ ise varlık vergisini, zengin vatandaşların devletin varlığına ve devamlılığına yaptığı katkı olarak nitelendirmiştir. Uludağ, Rana Bey gibi İstanbul'da varlık verginin toplanmasıyla ilgili sıkıntılara değinmiş, bu ildeki tahsilat işlerinin düzgün işlemesi için daha fazla çaba sarf edilmesini istemiştir. Başbakan bu konuyla ilgili söylemlere ilişkin bir cevap vermemiştir⁹⁴.

Konuyla ilgili olarak Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Times Gazetesine verdiği beyanata da değinilmelidir. Bu röportaj 21 Ocak 1943'te Ulus Gazetesinde de okuyucuyla paylaşılmıştır. Saraçoğlu, memleketin misafirperverliğinden faydalanarak zenginleştikleri halde ülkeye olan vazifelerini yerine getirmekten imtina edenler hakkında bu kanunun şiddetle tatbik edileceğini söylemiştir⁹⁵. Saraçoğlu, Cumhuriyet Halk Partisinin altıncı büyük kurultayında da varlık vergisine değinmiştir. Bu verginin azınlıkları ezmek için çıkarıldığı iddialarını reddetmiştir. Bu tarihe kadar toplanan iki yüz yetmiş milyon liranın yalnızca yüz beş milyonunun azınlıklar ve yabancılardan temin edildiğini söylemiştir. Azınlıkların zenginliği göz önüne alındığında bu rakamın makul olduğunu ifade etmiştir⁹⁶. Varlık vergisi Türkiye genelinde yüz on dört bin üç yüz altmış sekiz kişiden alınmıştır. Toplam dört yüz altmış beş milyon üç yüz seksen dört bin sekiz yüz yirmi Türk lirası elde edilmiştir⁹⁷. İstanbul'da ise altmış iki bin beş yüz yetmiş beş kişi varlık vergisi mükellefidir. Bu şehirde varlık vergisine tabi tutulanların yüzde seksen yedisini azınlıklar teşkil etmiştir⁹⁸. Varlık vergisi uygulaması sırasında defterdar olarak görev yapan Faik Ökte, İstanbul'daki mükellefler için tahakkuk olarak kendilerinden üç yüz milyon gibi bir meblağ belirlenmesinin talep edildiğini, nihayetinde bu rakamın üç yüz kırk dokuz milyon dokuz yüz seksen sekiz bin dokuz yüz yirmi iki lirayı bulduğunu ifade etmiştir⁹⁹. Adnan Başer Kafaoğlu, varlık vergisi uygulamasının kamuoyu baskısı ve İstanbul'da azınlıkların ekonomi alanındaki hakimiyeti sebebiyle yasalaştığını iddia etmiştir¹⁰⁰. Cemil Koçak ise varlık vergisine ilişkin yorumların yer aldığı Ermenice, Rumca gazete ve dergileri incelemiş, bu verginin Gayri Türkler tarafından adil görülmediğine dair tespitlerde bulunmuştur. Kanuna ilişkin yayınların eleştirel bakış açısıyla ele alındığı öne sürmüştür¹⁰¹. 17 Eylül 1943'te kabul edilen kanunla birlikte Maliye Bakanının, varlık vergisini ödeyemeyeceklerini tahakkuk eden hizmet erbabı ile birlikte gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi mükelleflerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarını silmeye yetkili

⁹² TBMMZC, D:7, C:1, İ: Fevkalade İçtima, İN:3, T:17.03.1943, s.24.

⁹³ TBMMZC, D:7, C:1, İ: Fevkalade İçtima, İN:3, T:17.03.1943, s.26.

⁹⁴ TBMMZC, D:7, C:1, İ: Fevkalade İçtima, İN:3, T:17.03.1943, s.28.

⁹⁵ *Ulus*, 21 Ocak 1943, s.3.

⁹⁶ *Akşam*, 16 Haziran 1943, s.2.

⁹⁷ Kayra 2011, s.52.

⁹⁸ Aktar 2018, s.154.

⁹⁹ Ökte 1951, s.103.

¹⁰⁰ Kafaoğlu, 2005, s.59.

¹⁰¹ Koçak 2004, ss.21-22.

kılmıştır¹⁰². Böylece vergide bir esnemeye gidilmiştir¹⁰³. 15 Mart 1944'te Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun görüşmeleri sırasında söz alan Maliye Bakanı Fuat Ağralı, vazife bilerek, yurtseverlik örneği göstererek varlık vergisini ödeyenlere teşekkür etmiştir. Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ise varlık vergisinin çıkarılmasını doğru bulduğunu, şimdi hükümetin bu kanunla birlikte bu uygulamaya son verdiğini açıklamıştır. Bununla birlikte parası olup da vergisini vermeyenlerin millet nazarında asla affedilmeyeceğini iddia etmiştir. Bahsi geçen kanunun kabul edilmesiyle birlikte varlık vergisi uygulaması sona ermiştir¹⁰⁴.

Milletvekili seçimi hakkındaki kanun teklifi sırasında onuncu madde gündeme gelmiştir. Bu maddede milletvekili seçilemeyecek olanlara değinilmiştir. Yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunanların, ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflâs suçlarından biriyle mahkûm olanların, engellilerin, yabancı tebaadan olduklarını iddia edenlerin, kamu hizmetlerinden men edilenlerin, Türkçe okuyup yazamayanların ve otuz yaşını bitirmemiş olanların milletvekili olamayacakları belirtilmiştir¹⁰⁵.

Kütahya Milletvekili Besim Atalay, onuncu maddenin dördüncü fıkrasında yer alan “*yabancı tebaadan olduklarını iddia edenlerin*” ifadesinin “*Yabancı tebaadan olduğu ve Türk soyundan olmadığı iddiasında bulunulanlar*” şeklinde değiştirilmesi hususunda teklif vermiştir. Söz alan Besim Bey, meclise girmeye hak kazanan bir milletvekilinin çıkıp da Türk ırkından olmadığını ve başka bir milletin kanından olduğunu söylemesinin kötü bir durum oluşturacağını öne sürmüştür. Bu maddede böyle bir değişiklik yapmaya haklarının bulunduğunu ifade etmiştir. Böyle bir teklif verirken Atatürk'ün “*Başına getireceğin adamın damarlarında akan kana bakacaksın*” sözlerini kulağında işittiğini açıklamıştır¹⁰⁶. Besim Bey'in tavrı oylamaya sunulmuş fakat kabul edilmemiştir¹⁰⁷.

Ticaret ve sanayi odaları, ticaret borsaları ve esnaf odaları teşkili hakkındaki kanun görüşmeleri esnasında söz alan Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, Osmanlı Devleti'nden bugüne kadar ekonomideki güç mücadelelerine değinmiştir. Osmanlı Devleti döneminde mali işleri halletmek için Türk olmayanlara müracaat etmek zorunda kalınmasından yakınmıştır. Yine bu dönemde ticaret hayatının kontrolünün azınlıklar ve yabancıların elinde olduğunu hatırlatmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından hükümetin bu konuya önem verdiğini ve bu hususu düzeltmek için kanuni düzenlemeler yaptığını ifade etmiştir. İktidarın ekonomi alanındaki girişimleri ve verdiği destek sayesinde birçok Türk'ün ticaret hayatına atıldığını söylemiştir. Bunda istenilen düzeyde başarıya ulaşılamasa da bu kanunla birlikte Türklerin ekonomideki etkinliğinin artacağına inandığını açıklamıştır¹⁰⁸.

¹⁰² TBMMZC, D:7, C:5, İ: Fevkalade İçtima, İN:56, T:17.09.1943, s.46.

¹⁰³ Aktar 2018, s.152.

¹⁰⁴ TBMMZC, D:7, C:8, İ:1, İN:29, T:15.03.1944, s.46.

¹⁰⁵ TBMMZC, D:6, C:29, İ:4, İN:16, T:11.12.1942, s.66.

¹⁰⁶ TBMMZC, D:6, C:29, İ:4, İN:16, T:11.12.1942, s.68.

¹⁰⁷ TBMMZC, D:6, C:29, İ:4, İN:16, T:11.12.1942, s.69.

¹⁰⁸ TBMMZC, D:6, C:30, İ:4, İN:24, T:06.01.1943, s.69-70.

2. Yedinci Devre Tartışmaları

Türkiye Büyük Millet Meclisinin yedinci devresi 8 Mart 1943'te başlamış¹⁰⁹ 14 Haziran 1946'da sona ermiştir¹¹⁰. Meclisin yedinci devresinin açılmasından önce ve faaliyetlere başladığı sırada yaşanan siyasi gelişmelere değinmek gereklidir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Türkiye, bu süreçte iki ana hedef belirlemiştir. Bunlar işgal edilmemek ve savaşa girmemektir¹¹¹. Mart 1941'de Alman ordularının Bulgaristan'a girmesiyle birlikte savaş Türk sınırlarına dayanmıştır. Hitler, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Alman birliklerinin Türk sınırının elli kilometre uzağında duracakları emrini verdiğini söylemiştir¹¹². Almanya'nın 1941'de Sovyetlere saldırması ise yüksek bir işgal tehdidini ortadan kaldırmıştır¹¹³. 1943 yılında Stalingrad'da Alman ordularının aldığı mağlubiyetler ve Kuzey Afrika'da bulunan Müttefik güçlerinin başarıları savaşın seyrini Müttefikler lehine değiştirmiştir¹¹⁴.

Savaş döneminde Müttefik ve Mihver devletler, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için çaba göstermiştir. Almanlar, Rusya'da aldığı yenilgiler sonrası Türkiye'nin Boğazları Müttefiklere açmasından endişe duymuştur. Bu gibi sebeplerle Türkiye'nin tarafsızlığının korunmasının daha önemli olacağı kanaatine varmış ve bu yönde hareket etmiştir¹¹⁵. Müttefikler ise Casablanca, Adana, Moskova, Tahran ve Kahire Konferanslarında Türkiye'nin savaşa dahil edilmesi meselesini gündeme getirmiştir¹¹⁶. Cumhurbaşkanı İnönü, savaş süresince Türkiye'nin harbe katılması için gerekli silah ve donanıma sahip olmadığını öne sürmüş, aktif savaşın dışında kalma stratejisini başarıyla uygulamıştır¹¹⁷.

İkinci Dünya Savaşı devam ederken meclisin yedinci devresinin açılmasının ardından azınlıklarla ilgili ilk tartışma 26 Mayıs 1943'te gerçekleşmiştir. Eğitim Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, ortaokulların, liselerin ve kız enstitülerinin iyi seviyede eğitim veremediğini ve bu sebeple bahsedilen okullardan mezun olanların hayatta başarıya ulaşamadıklarını iddia etmiştir. Karabekir, konuşmasında Kız Enstitülerinde verilen eğitime dair gözlemlerini meclis kürsüsünden aktarmıştır. Karabekir, enstitüde mutfak dersleri alan kızların pasta gibi şeyleri güzel yaptıklarını fakat ev yemeği yapmayı beceremediklerini söylemiştir. Yine bu eğitim kurumunda kızların dikiş nakış dersleri almalarına rağmen bir elbise bile dikemediklerini öne sürmüştür. Enstitülerde öğrenim gören kızların iyi yetişip giyim atölyesi açmalarını istediğini ifade etmiştir. Böylece bu sektöre hâkim olan gayri Türklerin etkisinin kırılabacağını belirtmiştir¹¹⁸.

¹⁰⁹ TBMMZC, D:7, C:1, İ: Fevkalade İctima, İN:1, T:08.03.1943, s.2.

¹¹⁰ TBMMZC, D:7, C:24, İ: 3, İN:65, T:14.06.1946, s.316.

¹¹¹ Oran 2014, s.387.

¹¹² Önder 2010, s.105.

¹¹³ Armaoğlu 2020, s.129.

¹¹⁴ Tuncer 2012, ss.114-115.

¹¹⁵ Önder 2010, s.265.

¹¹⁶ Armaoğlu 2020, s.136.

¹¹⁷ Önder 2010, s.262.

¹¹⁸ TBMMZC, D:7, C:2, İ: Fevkalade İctima, İN:28, T:26.05.1943, s.255-256.

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Karabekir'in iddialarına cevap vermiştir. Yücel, belirtilen okullarda eğitim seviyesinin yetersiz olduğu düşüncelerine katılmadığını açıklamıştır. Liselerin üniversitelere geçiş için bir adım olarak görülebileceğine değinmiştir. Bunun yanı sıra Köy Enstitülerinden, Sanat Okullarından mezun olan gençlerin gündelik hayatta işe yarayacak birçok işi öğrendiklerinden bahsetmiştir. Kız Enstitülerinin mutfak dersinde pilavın da pastanın da yapımının gösterildiğini söylemiştir. Dikiş nakış derslerinde de çorabın nasıl yamanacağını, elbisenin nasıl dikileceğinin uygulamalı olarak öğretildiğini savunmuştur¹¹⁹.

Pasaport Kanunu'nun onuncu maddesinin tadiline dair müzakereler esnasında söz alan Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, geçen gün "En Büyük Tehlike"¹²⁰ adını taşıyan bir risale okuduğunu, bu risalede Türk Milliyetçiliği adı altında ırkçılık yapıldığına dikkat çekildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Cevdet Kerim Bey, yine bu broşürde milliyetçilerin, Türkiye sınırları dışındaki Türklerle ilgili emperyalist hedefler taşıdığı bilgisinin de yer aldığını açıklamıştır. O, ülkede bu yönde bir milliyetçiliğin var olmadığını iddia etmiştir. Türkiye'nin Kemalizm rejimini benimsediğini bunun dışındaki ideolojileri kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Kendisini Türk ve Türk ırkçısı olarak görenlerin ancak memleketi daha iyi seviyeye taşımak gibi bir hedefi olabileceğini, bunun dışında bu görüşün başka bir amacı olamayacağını savunmuştur. Broşürü yayımlayan yazarın maksadının ve siyasi hedeflerinin ortaya çıkarılmasını istemiştir. Bahsettiği hususlar hakkında da hükümetten açıklama talep etmiştir¹²¹.

Söz alan Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Cevdet Kerim Bey'in değindiği broşürü kendisinin de gördüğünü, birtakım propagandalar içerse de matbuat kanunu çerçevesinde bir basın özgürlüğünün bulunduğunu, bu sayede yayımlanabildiğini ifade etmiştir. Risalenin yazarının iddia ettiği tehlikelerin subjektif nitelik taşıdığını söylemiştir. Bunun yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisinin programına göre milletin dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi ve toplumsal bir bütün olarak tarif edildiğini hatırlatmıştır. Türk tanımında başka bir kaideyi dikkate almadıklarından bahsetmiştir. Hükümetin Türkiye dışındaki Türklerin yalnızca refah ve saadetini isteyeceğini, benimsenen Türkçülüğünün sadece devletin sınırları içerisindeki Türkleri kapsadığını açıklamıştır. Broşürde iddia edilen tarzda bir milliyetçiliğin ve ırkçılığın Türkiye'de mevcut olmadığını savunmuştur¹²².

Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun açıklamaları basına da yansımıştır. Köşe yazarları bakanın konuşmasında bahsettiği hususlara ilişkin fikirlerini satırlarına taşımıştır. Ulus Gazetesinde Falih Rıfki Atay, Cumhuriyet Halk Partisi Programında yer alan millet tanımına değinmiş, bu programdaki gibi millet tanımında dil, kültür ve ülkü

¹¹⁹ TBMMZC, D:7, C:2, İ: Fevkalade İctima, İN:28, T:26.05.1943, s.258.

¹²⁰ Faris Erkman tarafından kaleme alınan bu broşürde Türkçü-Turancı akıma karşı sert eleştiriler yapılmıştır. Erkman, Türkçü-Turancıların ülkeyi savaşa sokmak istediklerini, Kemalizm'in prensiplerine uymadıklarını, ırkçılık yaptıklarını ve diktatoryal bir yönetim tarzını benimsediklerini iddia etmiştir. Ayrıca bu grubun Almanlarla iş birliği içerisinde bulunduğunu öne sürmüştür. Bkz. Koçak 2013, ss.211-212.

¹²¹ TBMMZC, D:7, C:4, İ: Fevkalade İctima, İN:44, T:05.07.1943, s.13-14.

¹²² TBMMZC, D:7, C:4, İ: Fevkalade İctima, İN:44, T:05.07.1943, s.14.

birliğini esas olarak kabul ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra programda yer alan bu maddenin Türklüğe, Türkçülüğe ve Türkiyeciliğe işaret ettiğini öne sürmüştür. Irkçılığın veya sınır dışı herhangi bir davanın peşinde olmadıklarını belirtmiştir¹²³. Ahmet Emin Yalman, Vatan Gazetesinde konuya ilişkin yazısında Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun sözlerine satırlarında yer vermiş ve Bakanın bu husustaki fikirlerine katıldığını açıklamıştır¹²⁴. Cumhuriyet Gazetesinde Nadir Nadi ise ırkçıların başka devletlerin emrinde çalışıklarına dair iddiaları reddetmiş, Bakan ve Cevdet Kerim İncedayı'nın bu hususta paylaştıkları görüşleri doğru bulduğuna değinmiştir¹²⁵.

Sinop Milletvekili Cevdet Kerim Bey ve Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun bu husustaki konuşmalarına bakıldığında kültürü esas alan Türk milliyetçiliğini, Nazilerin ırk milliyetçiliği görüşünden ayırdıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple soy temelli bir görüşe sahip olmadıklarını vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra Türkiye dışındaki Türklerden bahsederken yalnızca refah ve saadetlerini umduklarını belirterek Mihver Devletleri gibi yayılımacı politika takip etmediklerini ortaya koymuşlardır.

Bu dönemde Genelkurmay Başkanlığı'nın talep ettiği bölgelerdeki yolları düzenlemek amacıyla Bayındırlık Bakanlığı emrine verilmek üzere on iki bin azınlığın askere alınması söz konusu olmuştur. Bu amaçla İstanbul bölgesindeki seferberlik tertibatı içerisinde yer alan 1894-1911 yılları arasında doğan azınlık mensubu erkek vatandaşlar, önce askere alınmış ardından Bayındırlık Bakanlığı emrine verilmiştir¹²⁶. Yol düzenlemelerinde verimi arttırmak amacıyla Bayındırlık Bakanlığının isteği doğrultusunda her yaşta azınlığın ihtiyat askeri olarak silahlı altına alınabileceği 18 Mart 1942 tarihinde kararlaştırılmıştır¹²⁷. 20 Mart 1944 tarihinde Küçük Sıhhat ve Hayvan Sağlık okulları mezunlarının erbaş ve gedikli olarak kullanılabilmesi hakkında kanun görüşmeleri sırasında ihtiyat askeri olarak orduda görev alan azınlıklar hususunda konuşmalar gerçekleşmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Hamdi Selgil, bu kanunun ordunun sıhhiye, veteriner ve gedikli ihtiyacının karşılanması için teklif edildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte orduda geri hizmet görevinde bulunanların Türk ırkından olmadığını söylemiş, bahsi geçen okullardan mezun olanların istihdam edilmesiyle bu durumun düzeltilmesinin arzu edildiğini açıklamıştır¹²⁸.

Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı ise Ahmet Hamdi Selgil'in dediği gibi ordu içerisinde kanunen Türk olup da soyca Türk olmayanların bulunduğunu bunların ağırlıklı olarak sıhhat işlerini yürüttüğünü söylemiştir. Askeri okullarda bahsedilen alanlarda uzman kişilerin yetiştirildiğini, dışarıdan alımlar yapılmasını doğru bulmadığını söylemiş, bu durumun karmaşaya sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Mesele azınlıkları ordudan çıkarmaksa bu okullardan mezun olanların er olarak da istihdam edilebileceğini, bu rütbe ve hakların verilmesine gerek olmadığını beyan

¹²³ *Ulus*, 6 Temmuz 1943, s.1.

¹²⁴ *Vatan*, 7 Temmuz 1943, s.1-2.

¹²⁵ *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1943, s.1-3.

¹²⁶ BCA; 30-18-1-2-94-33-17.

¹²⁷ BCA; 30-18-1-2-97-129-3.

¹²⁸ TBMMZC, D:7, C:8, İ: 1, İN:31, T:20.03.1944, s.58.

etmiştir¹²⁹. Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal, bu okullardan mezun olarak orduda sıhhat ve sağlık işlerini yapacak olanların erlikten ziyade erbaş olarak yer almalarını seferberlik durumu sebebiyle doğru bulduklarına değinmiştir. Milletvekillerinin kanunu hazırlandığı şekliyle kabul etmesini istemiştir¹³⁰. Bu kanun müzakerelerin ardından 27 Mart 1944'te kabul edilmiştir¹³¹. Azınlıkların İhtiyat askeri olarak orduya alınması çeşitli tepkilere yol açmıştır. Diyarbakır Süryani Kadim Meryemana Kilisesi mütevellisi olan Toma Huri Papasgil, 30 Haziran 1944'te başbakanlığa gönderdiği yazıda ihtiyat askerliği uygulaması sebebiyle dini ayinleri gerçekleştirecek papaz bulmakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Kiliselerde görev alan papaz ve yardımcılarının askerlik hizmetlerinin tecil edilmesini talep etmiştir¹³². Rıfat Bali, ihtiyat askeri olarak orduya dahil edilen azınlıkların beş bin kişilik kamplarda ikamet ettirildiklerini, bu durumun İstanbul'da yaşayan azınlıklarda endişeye yol açtığını belirtmiştir¹³³. Bunun yanı sıra Rıfat Bali, "Yirmi Kur'a Nafia Askerleri" adlı eserinde hükümetin azınlıkların savaşta yer alan bazı devletler adına casusluk yapma ihtimalini göz önünde bulundurduğunu, bu düşüncenin azınlıkların askere alınmasında etkili olabileceğini öne sürmüştür¹³⁴.

Azınlıkların askere alınması ve savaş sırasındaki tutumları Türk basınında da konu edinilmiştir. Ahmet Emin Yalman "Azlıkların Vatandaşlık İmtihanı" başlıklı yazısında ekalliyetlerin bugün bir imtihandan geçtiklerini, Türk vatandaşlığı şerefine layık olup olmadıklarının bu dönemdeki davranış ve hareketlerinden anlaşılacağını iddia etmiştir. Her Türk vatandaşının kanun önünde eşit olduğunu bununla birlikte Türklerle, azınlıklar arasında vatandaşlık vazifelerini yerine getirme bakımından farklılıklar bulunduğunu belirtmiştir. Ekalliyetlerin devlete ve millete karşı vazifelerini yerine getirme hususunda eskiye nazaran bir aşama kaydettiklerini ancak bunun yeterli olmadığını savunmuştur. Azınlığa mensup bazı kişilerin beşinci kol faaliyetlerinde bulunduğundan bahsetmiştir. Askerlik yaşına gelmiş olan Türk vatandaşlarının vazife görmek üzere büyük bir istekle birliklerine katıldıklarını, azınlıklara mensup olanların ise aynı istek ve gayreti göstermediklerine değinmiştir¹³⁵. Cumhuriyet Gazetesinin "Hem Nalına Hem Mihna" adlı köşesinde ise yüzlerce Türk kadınının hastabakıcılık kurslarını gönüllü olarak aldıkları ancak aralarında azınlığa mensup olanlarının bulunmadığı ifade edilmiştir. Azınlığa mensup olan erkeklerin ise devletin davetine icabet ederek Türk ordusunun saflarına dahil oldukları belirtilmiştir. Azınlığa mensup kadınlardan da bu tarz gönüllü vazifelerde yer alması gerektiği yorumu yapılmıştır¹³⁶.

Bazı milletvekilleri ve köşe yazarlarının askeri vazifeleri yerine getirme hususunda azınlıklara güven duymadıkları görülmektedir. Bu endişenin oluşmasının

¹²⁹ TBMMZC, D:7, C:8, İ: 1, İN:31, T:20.03.1944, s.56-59.

¹³⁰ TBMMZC, D:7, C:8, İ: 1, İN:31, T:20.03.1944, s.59.

¹³¹ TBMMZC, D:7, C:8, İ: 1, İN:34, T:27.03.1944, s.81.

¹³² BCA; 30-10-0-112-763-29.

¹³³ Bali 2020, s.416.

¹³⁴ Bali 2008, s.32.

¹³⁵ *Vatan*, 10 Mayıs 1941, s.1.

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1941, s.2.

nedenlerinden biri Osmanlı Devleti'nin son döneminde azınlıkların gerçekleştirdiği isyanların yarattığı travmalardır. Bir diğeri ise Almanların öncülük ettiği ırk temelli siyasi politikaların Türkiye'de oluşturduğu etkidir.

Kars Milletvekili Cevat Dursunoğlu'nun partinin isteği üzerine 1944 yılında hazırlayıp Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine verdiği azınlıklar hakkındaki raporuna da değinmek gereklidir. Dursunoğlu, hazırladığı raporda Osmanlı Devleti'nin azınlıkları Türklüğe temessül ettirmemesini eleştirmiştir. Tanzimat Devrinden itibaren bir "Osmanlı Milleti" yaratılmaya çalışıldığını fakat bunda başarılı olunamadığını belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin aksine milli bir devlet olduğunu ve milliyet meselesine önem verdiğini ifade etmiştir. Türkiye'de yaşayanların yüzde seksen beşinin Türkçe konuştuğunu, geri kalan kısmın ise farklı dillerle iletişim kurdukları tespitini yapmıştır. Bütün vatandaşların anadilinin Türkçe olması için çaba sarf edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ülke içerisinde yaşayıp muhtelif milliyetlere mensup olanların Türk Milleti adı altında tek bir millete dönüştürülmesinin bugünkü neslin en büyük vazifesi olduğunu savunmuştur¹³⁷.

Dursunoğlu, milliyet meselesine dair farklı fikirleri olan zümrelerden bahsetmiştir. Bunlardan birisi kozmopolitlerdir. Kozmopolitlerin, Tanzimat Devri Osmanlı milleti düşüncesi gibi dil, kültür ve ülkü birliği fikrine ehemmiyet vermediklerine değinmiştir. Bu hususlardaki ayrılıkların tehlike oluşturmayacağı fikrini benimsediklerinden bahsetmiştir. Bunların sayısı azalsa da azınlık okullarından ve zengin gayrimüslimlerden yardım aldıklarını öne sürmüştür. Diğer bir grup olan İslamcılar din esasına bağlı bir topluluk düşüncesini savunduklarını belirtmiştir. Ümmetçilik fikrini de bünyesinde bulunduran bu topluluğun kozmopolitlerin aksine maddi olarak desteklenmedikleri için tükenmeye mahkûm olduklarını iddia etmiştir. İrkçılık cereyanını savunanların "Ergenekon", "Orhun" gibi mecmualar çıkardıklarına değinmiş, fikirlerini yaymaya müsait bir ortamın bulunduğundan bahsetmiştir. İrkçuların yalnızca Türk soyundan gelenleri Türk olarak kabul ettiklerini ve içlerinde samimi olarak bu fikre inananların millet meselesinde devletle birlikte hareket edebileceklerini ifade etmiştir. Bu grup içerisinde Türklük hususunda aşırıya kaçanların ise ayrıştırıcı faaliyetlerde bulunabileceklerinden dolayı uyarılmaları gerektiğini savunmuştur. Anadolucuların ise coğrafi milliyetçilik düşüncesini benimsediklerini, Rumeli'den gelen Türklerle pek sıcak ilişkiler kurmadıklarını ve görüşlerinin arttıran değil azaltan bir milliyetçilik türü olduğuna değinmiştir¹³⁸.

Cevat Bey hazırladığı raporda Yahudi, Ermeni ve Rumların sayısının toplamının iki yüz elli bini bulunduğunu, dil, kültür ve ülkü birliğine bağlı olmadıklarını ve kendilerini Türk olarak görmediklerini öne sürmüştür. Anadolu'da artan Ermeni nüfusunun İstanbul'a taşınması gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra bu nüfusun mübadelesi ve başka memleketlere göç etmesi için çaba sarf edilmesini istemiştir. Diğer yandan İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yılına kadar şehrin "Rumsuz" bir hale getirilmesini hedef olarak ortaya koymuştur. Bu grubun Yunanistan'daki Türklerle mübadelesini önermiştir. Yahudilerle ilgili ise var oldukları günden beri hiçbir zaman

¹³⁷ BCA; 490-1-0-0-61-233-6.

¹³⁸ BCA; 490-1-0-0-61-233-6.

yönetimi altında yaşadıkları milletle kaynaşmadıkları yorumunu yapmıştır. Dursunoğlu, bu grup hakkında dışarıdan Yahudi göçüne izin verilmemesini, iktisadi alandaki hâkimiyetlerinin kırılmasını ve memleket dışına çıkmalarının teşvik edilmesini talep etmiştir¹³⁹.

Genel itibarıyla ise ekonomi alanında Türk hakimiyetinin kurulması politikasıyla hareket edilirse bu sahada milliliğin sağlanacağını ve azınlıkların kendi istekleriyle göçünün temin edilebileceğini iddia etmiştir. Çerkes, Gürcü, Boşnak, Pomak gibi Müslüman azınlıkların ise sayıca çok az olduklarını bu sebeple Türk Milleti içerisinde eriyebileceklerini savunmuştur. Menfaatlerini Türklüğe temessülde gördüklerini bununla birlikte milli bir harekete yönelmelerine engel olmak gerektiğini belirtmiştir. Ağırlıklı olarak güneydeki illerde yaşayan iki yüz bin kadar Arap'ın yabancı propagandaların etkisiyle Türkleşmelerinin zor olmasına değinmiş, bu sebeple Irak ve Suriye'ye göç etmelerinin sağlanmasını önermiştir. Kürtlerin çoğunluk teşkil ettiği yerlere ise Türk nüfusunun yerleştirilmesini ve bölgede eğitim aracılığıyla Türkçe'nin yaygınlaştırılmasını teklif etmiştir¹⁴⁰.

Cevat Dursunoğlu'nun ırkçılar olarak tarif ettiği zümreyi kendisine yakın gördüğü ve uluslaştırma sürecinde bu kesimin devletle hareket ederse faydalı olacağı kanaatini taşıdığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Dursunoğlu'nun, azınlıkların büyük kısmını göç yoluyla ülke dışına çıkartılmasını önermesinin nedeni Türkiye'nin etnik açıdan homojen bir ülke haline gelmesini istemesidir. Bu sebeple azınlıklara güven duymadığı ve ayrılıkçı taleplerde bulunmalarını imkân dahilinde gördüğü söylenebilir.

1944 mali yılı bütçe görüşmeleri sırasında da azınlıklar hususunda konuşmalar gerçekleşmiştir. Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, Atatürk'ün tarih alanında inkılaplar yaptığı vakit Antropolojiye de değer verdiğini ifade etmiştir. Onun ırk meselesiyle ilgilendiğini ancak bu hususu ilmi ve makul ölçülerde takip ettiğini söylemiştir. İlmi metotlar yoluyla Atatürk'ün Türkiye içerisinde yaşayan herkesin aynı soya mensup olduğunu gösterdiğini iddia etmiştir. Ayrıca Türkçe konuşmayan birçok ulusun Türk ile kardeş olduğunu açıklayarak diğer devletlerle dostane ilişkiler geliştirdiğini beyan etmiştir. Hikmet Bayur, Atatürk'ün ırk kavramını daima birleştirici bir unsur olarak değerlendirdiğinin altını çizmiştir. Fakat bugün çeşitli propagandalar yoluyla Atatürk'ün adı kullanılarak ırk kavramının azınlıklara ve başka milletlere karşı bir fesat unsuru haline getirildiğini öne sürmüştür. Bu durumun oluşmasına engel olamadıkları için kendilerinin de suçlu olduğunu savunmuştur. Atatürk'ün “Ne Mutlu Türk'üm Diyene” sözünün artık daha az işitildiğini belirtmiştir¹⁴¹.

Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay, Türk olduğunu ve bununla iftihar ettiğini açıklamıştır. Bu gerçeği her fırsatta söylediklerini ve bunu söyleme hürriyetini kimsenin ellerinden alamayacağını ifade etmiştir. Hikmet Bayur'un Atatürk'ün “Ne Mutlu Türk'üm Diyene” sözünün artık söylenmediğine dair iddiasını eleştirmiş bunun gerçeği yansıtmadığını vurgulamıştır. Yeniden söz alan Hikmet Bey, iddiasını sürdürmüş ve bazı tabakalarda bu sözün başka türlü söylendiğini beyan etmiştir. Bugünkü zor vaziyetten

¹³⁹ BCA; 490-1-0-0-61-233-6.

¹⁴⁰ BCA; 490-1-0-0-61-233-6.

¹⁴¹ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:58, T:22.05.1944, s.157-158.

ancak Atatürk'ün düşüncelerinin rehberliğinde çıkılabileceği fikrini meclis kürsüsünden dile getirmiştir. Bayur'un sözleri sonrası bu husustaki tartışma sona ermiştir¹⁴².

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 3 Mayıs 1944 olayları da gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere Sabahattin Ali'nin Hüseyin Nihal Atsız'a karşı açtığı hakaret davasının 3 Mayıs 1944'teki duruşma gününde mahkeme salonuna alınmayan gençler önce Ulus Meydanına gelmiş burada sloganlar atmış ardından Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüşmek amacıyla başbakanlığa doğru yürüyüşe geçmiştir. Burada gençler ile polisler arasında arbede yaşanmıştır¹⁴³. Polisle çatışan gençlerin bazıları yakalanarak gözaltına alınmıştır¹⁴⁴. Yaşanan bu olaylar mali yılı bütçe görüşmeleri sırasında mecliste de gündeme gelmiş, milletvekilleri millet tanımına ve azınlıklara ilişkin söylemlerde bulunmuştur. Söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, ülkenin içerisinde bulunduğu koşullar sebebiyle köylülerin bile sıkı düzen gerekliliğini kavradığını, şehirlerde yaşayan gençlerin ise bu durumu göz ardı ederek nümayiş gerçekleştirmelerini yanlış bulduğunu açıklamıştır. Türklük ateşinin gençlerin içerisinde daima olmasını istediklerini fakat bunun bilinçli bir şekilde yaşanması gerektiğini savunmuştur. Eğitim Bakanlığı ve öğretmenlerin talebler üzerinde yeterince tesirinin olmamasından dolayı böyle olayların meydana geldiğini söylemiştir. Memlekette Türk'üm diyene hayır sen Türk değilsin diyecek kadar şuursuz kitlelerin var olduğuna inanmadığını belirtmiştir. Diğer yandan Atatürk'ün "Sıkıştığın zaman halis kana bak" sözünü de göz ardı etmediğini ifade etmiştir. Emin Bey, Millî Mücadeleye katılmış, aynı acılara ve ortak zevklere sahip insanların Türklüklerinin sorgulanmayacağını da vurgulamıştır¹⁴⁵.

Eğitim Bakanlığı bütçesi müzakereleri esnasında söz alan Emin Aslan Tokat ise kendi nesillerinin de Türk Ocakları ve Türkçülük düşüncesinin tesiriyle yetiştiklerini bu bakımdan milli kültürü koruma gayesiyle hareket eden gençlerin düzenlediği gösterilerin normal karşılanması gerektiğini beyan etmiştir. Memlekette Irkçılık, Turancılık ve Komünizmin tehlike yarattığının farkında olduğunu bu meselenin Kemalizm ile çözüleceğine inandığını açıklamıştır. Benimsenen milliyetçiliğin ise yalnızca kültür bakımından vatandaşları yükseltmek gayesini taşıdığını ifade etmiştir. Eylemi gerçekleştirenler arasında başka devletlerin emriyle hareket edenler varsa bunların cezalandırılacaklarını söylemiştir. İyi niyetle, hükümetin de benzer görüşlere sahip olduğunu düşünerek nümayişe katılan gençlerin ise affedilmesini istemiştir. Okullarda siyasi görüşler üzerine yaşanan münakaşalar ve propagandalara bugüne kadar nasıl müsamaha gösterildiğini anlayamadığına değinmiş, bu gibi hadiselerin bir daha yaşanmaması için Eğitim Bakanlığının daha dikkatli davranmasını talep etmiştir¹⁴⁶.

Milletvekillerinin nümayişler üzerine yaptıkları beyanatların ardından Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de konuya ilişkin açıklama yapma ihtiyacı duymuştur. Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir milyon iki yüz bin öğrenci, otuz binden fazla öğretmenin bulunduğunu, bunların hükümetin benimsediği Kemalizm görüşüne bağlı olduklarını

¹⁴² TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:58, T:22.05.1944, s.158-159.

¹⁴³ Yılmaz 2016, ss.110-112.

¹⁴⁴ Koçak 2013, s.221.

¹⁴⁵ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:59, T:23.05.1944, s.175.

¹⁴⁶ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:61, T:25.05.1944, s.275.

öne sürmüştür. Olaylarda payı olan öğretmenlerin bir casus gibi eğitim alanına sokulduklarını iddia etmiş bu gibi mevzularda sağ veya sol görüş olarak bir ayrıma gitmediklerini söylemiştir. Kemalizm ve Atatürk'ün ortaya koyduğu prensiplerin dışında kalan görüşleri zararlı olarak nitelendirmiştir. Millet, Türk, Türklük gibi kavramları kullanarak talebeleri etkileyenlerin olabileceğini ancak olaylar adli soruşturma safhasına gelince talebelerin de gerçekleri fark ettiğini belirtmiştir. Doğru yoldan sapan iki üç insan var diye Türk öğretmeni ve Türk öğrencisinin hedef haline getirilmesini yanlış bulduğunu beyan etmiştir¹⁴⁷. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 19 Mayıs 1944'teki nutkunda gösterilere, hükümetin benimsediği milliyetçilik anlayışına ve azınlıklara ilişkin görüşlerini açıklamıştır. İnönü, ırkçılarm benimsediği, milleti parçalayacak zehirli fikirlerin yayılmasına müsaade etmeyeceklerini belirtmiştir. Milliyetçi Türkiye'nin anayasasının tarif ettiği Türk vatandaşına Türk Milliyetçisi olma imkanını tanıdığını bunun yanı sıra devletin benimsediği bu görüşün ayrıştırma değil birleştirici nitelik taşıdığını söylemiştir. Azlık şeklinde adlandırılan grubun her Türk vatandaşı gibi kanun himayesine ve haklara sahip olduğuna değinmiştir. Irkçı-Turancı görüşü benimseyenlerin gizli tertipler, yapılar içerisinde hareket ettiklerini ve yabancılara hizmet etme ihtimallerinin bulunduğunu ifade etmiştir¹⁴⁸.

Vakıflar Umum Müdürlüğü 1944 mali yılı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan Afyonkarahisar Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise eski eserleri restore ederken iyi bir plana sahip olunması gerektiğini beyan etmiştir. Başka ülkelerde bu hususa büyük önem verildiğini söylemiştir. Bu konunun yalnızca millet meselesi olarak değil, tarih boyunca Türk'ün sanattaki rolünün ortaya çıkarılması bakımından da önem taşıdığına değinmiştir. O, restorasyon işinde gerekli özenin gösterilmediği düşüncesindedir. Buna dair Şemsi Paşa Camii restorasyonunu örnek olarak göstermiştir. Adı geçen yapıyı restore eden kişinin Ermeni¹⁴⁹ olduğunu belirtmiş, camilerin minare kapısının daima kibleye karşı olmasına rağmen bu yapıda minarenin kapısını başka tarafa doğru yapıldığını öne sürmüştür¹⁵⁰.

Mesele hakkında söz alarak açıklama yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, restorasyon işine bugüne kadar gerekli ehemmiyeti göstermediklerini kabul etmiştir. Vakıflar Umum Müdürlüğüne yeterli finansman sağlanmamasının bu konuda eksiklik oluşmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen kurulduğu günden bugüne kadar kurumun büyük abide olarak kabul edilen yüze yakın eseri onardığını söylemiştir¹⁵¹.

23 Şubat 1945'te Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Mecliste bu konu hakkında açıklama yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Almanların üstün ırk ve hayat sahası gibi saçma gerekçelerle birçok ülkeyi istila ettiklerini söylemiştir.

¹⁴⁷ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:61, T:25.05.1944, s.289-290.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1944, s.1-2.

¹⁴⁹ Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün aldığı karar doğrultusunda Şemsi Paşa Camii restorasyonu işi mimar Süreyya Yücel'e verilmiştir. Camiinin onarım süreci 1943 yılında tamamlanmıştır. Bkz. Meral ve Kışalı 2020, s.325.

¹⁵⁰ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:65, T:30.05.1944, s.433-434.

¹⁵¹ TBMMZC, D:7, C:10, İ: 1, İN:65, T:30.05.1944, s.434-435.

Türkiye'nin savaşın başından itibaren demokrat devletlerle iş birliği içerisinde bu zorlu süreci atlattığına çalıştığını ifade etmiştir¹⁵². Harp boyunca tarafsızlığını sürdüren Türkiye'nin savaşın sonuna doğru böyle bir adım atmasının nedeni 4-11 Şubat 1945'te düzenlenen Yalta Konferansında sadece Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edenlerin Birleşmiş Milletlere kabul edileceği kararının alınmasıdır¹⁵³. Bu kararın alınmasından kısa süre sonra 7 Mayıs 1945'te Almanya, 14 Ağustos 1945'te ise Japonya resmen teslim olmuştur¹⁵⁴.

SONUÇ

Ulus devletinin oluşturulmasıyla birlikte Atatürk döneminde dil birliğini sağlamaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu politika İkinci Dünya Savaşı döneminde de sürdürülmüştür. Bu doğrultuda gayri Türklerin Türkçe konuşması için kampanyalar düzenlenmiş, iş ilanlarında Türkçe bilmek şart olarak gösterilmiştir. Milli birliği sağlama hedefinde dil önemli bir merhale olarak görülmüştür. Bununla birlikte Türk okullarından mezun olmak, fikren ve kalben Türk devletine bağlı olmak azınlıklardan talep edilen hususlardır. Hükümet, bu hususlarda ortaklık sağlanmadığı takdirde birlikte yaşamının mümkün olmayacağını ve iç karışıklıkların çıkacağını düşünmüştür. Bu nedenle Türk olmak bir hedef olarak ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra azınlıkların ekonomideki hakimiyetlerinin kırılması arzulmuş ve bu yönde somut adımlar atılmıştır. Bu politika İkinci Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir. Milletvekilleri zaman zaman yaptıkları konuşmalarda Türkçe'nin önemine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte dönemin siyasi ortamı sebebiyle Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili ve Kütahya Milletvekili Besim Atalay gibi bazı milletvekillerinin konuşmalarında ırk ve kan vurgusu yaptıkları görülmektedir. Bu gibi isimlerin dışında milletvekillerinin genel itibarıyla millet tanımında kültürü ana unsur olarak kabul ettikleri, ırk ve kana ilişkin beyanatlarda bulunmadıkları tespit edilmiştir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun kana vurgu yaptığı konuşma ise dönemin havasından etkilenerek açıklanan bir görüş olarak nitelendirilebilir.

Azınlıklarla ilgili mecliste gerçekleşen konuşmaların içeriği genellikle ekonomiyle ilgilidir. Milletvekilleri ekonomi alanında azınlıkların hakimiyetinden duydukları rahatsızlığı birçok defa dile getirmiş ve bu hususta düzenlemeler yapılmasını istemişlerdir. İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, bu konuda öne çıkan isim olmuştur. Azınlıklarla ilgili hemen hemen her konuşmasında ekonomideki üstünlüklerine değinmiş ve kendince çözüm önerileri sunmuştur. Bunların dışında savaş sırasında Türkiye'de ırkçılığın yaygınlaşmasına dair iddialar mecliste gündeme gelmiş, vekillerin çoğunluğu yayımlı bir zihniyete sahip olmadıklarını, milliyetçilik anlayışlarının temelinde kültürün bulunduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'de ırkçılığın yaygınlaştığına dair iddiaları reddetmişlerdir. Hükümette yer alan isimler de benzer görüşleri meclis kürsüsünden dile getirmiştir. Hatay meselesi ile ilgili görüşmeler sırasında azınlıklarla ilgili de görüşler beyan edilmiştir. Başbakan Saraçoğlu, Hatay'da

¹⁵² TBMMZC, D:7, C:15, İ: 2, İN: Olağanüstü İnikat, T:23.02.1945, s.131.

¹⁵³ Önder 2010, s.300.

¹⁵⁴ Armaoğlu 2020, s.151-152.

yaşayan ve Türk vatandaşı olmak istemeyen gayri Türklerin altı ay içerisinde bu hususta mahalli hükümete müracaat etme hakkına sahip olduklarını belirtmekle birlikte bu hakkı kimsenin kullanmayacağına dair fikrini açıklamıştır. Bu istekte bulunanların Hatay'ı terke mecbur olduklarını beyan etmiş, böylece bu konuda net bir tutum ortaya konmuştur. Diğer yandan yine aynı bölgede başka ırklara mensup olsa da Türklük ve öğretmenlik haysiyetini ihlal etmemiş olanların öğretmenliğe devam etmesine izin verilmiştir. Bu husus ırk ayrımına göre bir politika takip edilmediğini gösteren örneklerden biridir.

Cumhuriyet Halk Partisinin azınlıklar hususunda endişelere sahip olduğu ve bu konuda çözüm arayışı içerisinde olması hasebiyle Cevat Dursunoğlu'na bir rapor hazırlattığı anlaşılmaktadır. Dursunoğlu, raporda milletleşme hususunda dile vurgu yapmış, İslamcıları, Kozmopolitleri, Anadolucuları ve ırkçıları değerlendirmiş ve yalnızca ırkçıların uluslaştırma hususunda hükümetle iş birliği yapabileceğini belirtmiştir. Dursunoğlu'nun ırkçılar dışındaki diğer topluluklara mesafeli olduğu ve azınlıkların iç karışıklık çıkarabileceğinden endişe duyduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan meclisin yedinci devresinde hükümette yer alan bakanlar konuşmalarında Nazilerin benimsediği ırk milliyetçiliği görüşünün kültür esaslı Türk milliyetçiliği görüşüyle bağdaşmadığına altıncı devreye nazaran daha fazla değinmişlerdir. Bunda Almanya'nın savaş sırasındaki avantajlı konumunu giderek yitirmesinin rolü vardır.

KAYNAKLAR

1-Arşivler

A-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA; 30-10-0-0-171-185-21.
BCA; 30-10-0-0-112-763-29.
BCA; 30-18-1-2-94-33-17.
BCA; 30-18-1-2-97-129-3.
BCA; 230-0-0-0-82-75-10.
BCA; 490-1-0-0-61-233-6.

B-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

TDA; 541-44146-207556-81.

C-Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Zabıt Cerideleri (TBMMZC)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt: 1, 2.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt: 26.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt:1, 2, 3, 4, 10, 11, 17, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 7, Cilt:1, 2, 4, 8, 10, 15.

2-Sürelî Yayınlar

Akşam
Cumhuriyet
Haber
Hakimiyeti Milliye
Son Posta
Son Telgraf
Tan
Ulus
Vatan
Vakit
Yeni Sabah

3.Basılı Yayınlar

Aktar 2018 Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul.*
Akyüz 2011 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M. S. 2011, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.*
Armaoğlu 2020 Fahir Armaoğlu, *Türk Dış Politikası Tarihi, Kronik Yayınları, İstanbul.*

- Asker 2012 Ahmet Asker, “Nazi Irk Tasnifinde Türkler ve Ortadoğu Halkları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:25, s.79-99.
- Bali 2020 Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bali 2008 Rıfat N. Bali, *Yirmi Kur’a Nafia Askerleri II. Dünya Savaşında Gayrimüslimlerin Askerlik Serüveni*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Binbaşıoğlu 1995 Cavit Binbaşıoğlu, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Booth ve Walton 2023 Owen Booth-John Walton, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev. Selçuk Uygur), Kronik Kitap, İstanbul.
- Can 2013 İslam Can, “Türk Ulusal Kimliğinin İnşasında Millî Eğitim İdeolojisinin Rolü”, *Sosyoloji Divanı 1*, s.123-147.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı*, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1931.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Programı*, Ulus Basımevi, Ankara 1935.
- Çevik 2021 Abidin Çevik, “Savaşın Gölgesinde Bir İnsanlık Dramı: Struma Vakası”, *Journal of Current Debates in Social Sciences*, Cilt:4, Sayı:1, s.24-32.
- Düster V 1931 (Üçüncü Tertip), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul.
- Düster VI 1934 (Üçüncü Tertip), Başvekalet Matbaası, Ankara.
- Düster VII 1944 (Üçüncü Tertip), Devlet Matbaası, Ankara.
- Düster VIII 1946 (Üçüncü Tertip), Devlet Matbaası, Ankara.
- Düster IX 1947 (Üçüncü Tertip), Ankara.
- Düster X 1953 (Üçüncü Tertip), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara.
- Düster XII 1931 (Üçüncü Tertip), Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara.
- Düster XV 1955 (Üçüncü Tertip), Ankara.
- Guichonnet 1998 Paul Guichonnet, *Mussolini ve Faşizm*, (Çev. Tanju Gökçöl), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güllü 2018 Ramazan Erhan Güllü, “Lozan Antlaşması Sonrası Türkiye’nin Azınlıklara Yönelik Politikaları”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, s.268-298.
- Hart 2015 Basıl Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Jacobsen 1989 Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (çev. İbrahim Ulus), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Kafaoğlu 2005 Adnan Başer Kafaoğlu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kayra 2011 Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisinde Azınlık Tartışmaları

- Keegan 2016 John Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, (Çev. Samet Öksüz), Say Yayınları, İstanbul.
- Kishali ve Meral 2020 Safa Meral - Emre Kishalı, “Mimarlık Tarihi ve Mimari Koruma Ara Kesitinde Bir İnceleme: Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi”, *Art Sanat Dergisi*, Sayı:13, s.313-334.
- Koçak 2004 Cemil Koçak, “Varlık Vergisi Üzerine Birkaç Belge: Varlık Vergisine Tepkiler”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:122, s.22-25.
- Koçak 2012 Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 1.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak 2013 Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 2.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran 2014 Baskın Oran “1939-1945 Savaş Kaosunda Türkiye Göreli Özerklik”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul s.387-398.
- Osten 1943 Necmi Osten, “Mahkeme İçtihatları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, s.119-137.
- Ökte 1951 Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.
- Önder 2010 Zehra Önder, *İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tekeli ve İlkin 2013 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncer 2012 Hüner Tuncer, *İsmet İnönü’nün Dış Politikası (1939-1950)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Vahapoğlu 1997 M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Azınlıklar ve Yabancı Okullar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz 2016 Murat Yılmaz, *1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası Tefrikanı*, Umay Kitap, İstanbul.

SUMMARY

Following the establishment of the nation state, the government implemented many policies to Turkify minorities. Encouraging them to speak Turkish, ensuring that they study in Turkish schools, and creating loyalty to the Republic of Turkey formed the basis of these policies. The idea that minorities preserving their own cultures harmed the ideal of living together was prevalent. For this reason, being Turkish was turned into an ideal. These policies regarding minorities continued during the Second World War. However, ministers and members of parliament who made speeches in the parliament stated many times that culture was the main factor in the definition of nation and that they did not adopt racial nationalism. Members of parliament who emphasized race in their speeches were sometimes met with reactions in the parliament. It is understood from the discussions in the parliament that most members of parliament did not want a racial nationalist understanding similar to that in Germany to become dominant in

Turkey. However, the majority of the discussions in the parliament regarding minorities were related to their dominance in the economy. Members of parliament complained about this issue many times in their speeches and demanded that the issue be resolved in some way. The person who drew the most attention to this issue was Istanbul Deputy Kazım Karabekir Pasha. On the other hand, it is understood that some MPs and columnists are uncomfortable with the presence of minority members in the military and do not trust them. One of the reasons for these thoughts is the rebellions carried out by minorities in the last period of the Ottoman Empire. These rebellions caused a trauma. Another is the effect of racism led by Germany in Turkey. After Germany lost its advantageous position in the war, ministers and MPs stated in their speeches in the parliament that they did not adopt an expansionist policy. They emphasized that they only wanted the prosperity and happiness of the Turks abroad. During this process, MPs expressed more than they did not see race as a factor in the definition of Turk and stated that it was not possible for a racist view to gain popularity in Turkey.

During the parliamentary discussions regarding the annexation of Hatay, discussions and speeches about minorities were also held. Prime Minister Şükrü Saraçoğlu stated that minorities living in Hatay who did not wish to become Turkish citizens had the right to apply to the local government on this issue within six months. However, he declared his opinion that no one would consider using such a right. He stated that those who demanded this were forced to leave the country and displayed a clear stance on this issue. On the other hand, those who belonged to other nationalities in Hatay but did not violate the honor of being a Turk and a teacher were allowed to continue their teaching profession. The regulation of the law made on this issue was one of the examples showing that a policy based on racial discrimination was not implemented. Apart from this, in 1944, Kars Deputy Cevat Dursunoğlu prepared a report on minorities upon the request of the Republican People's Party. He made observations about the groups he described as Cosmopolitans, Islamists, Anatolianists and Racists and stated that only the Racists could act together with the government on the issue of nationalization among these groups. However, he wanted those who went too far among the Racists to be warned. He stated that efforts should be made for all citizens to have Turkish as their mother tongue. Apart from this, he presented the policy of exchange and migration regarding minorities as a solution proposal. During the war, the Axis and Allied powers made efforts to ensure that Turkey joined the war on their side. The Germans were concerned that Turkey would open the Bosphorus region to the Allied forces and enter the war on their side after the German advance in Russia was halted, and for this reason they thought that it would be more important for Turkey to maintain its neutral status under current conditions, and they acted accordingly. The Allies discussed the issue of Turkey joining the war at the Casablanca, Adana, Moscow, Tehran and Cairo Conferences. President İsmet İnönü stated throughout the war that Turkey did not have the necessary weapons and ammunition to join the war, and successfully implemented the strategy of staying out of active war.